

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Tereza Zinderová

KAZENSKÉ PROBLÉMY VE VÝUCE ZAČÍNÁJÍCÍCH UČITELŮ

Diplomová práce

DISCIPLINE PROBLEMS IN BEGINNER'S
TEACHING

Thesis

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Helena Hejlová, Ph. D.**

Autor diplomové práce: **Tereza Zinderová**

Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň ZŠ**

Forma studia: **prezenční**

Diplomová práce dokončena: **březen, 2009**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval
literatury.

- " "l p

Praha, 13. března 2009

Tereza Zinderová

Poděkování

Děkuji PhDr. Heleně Hejlové, Ph.D. za rady, podněty a připomínky poskytnuté při vedení mé diplomové práce. Rodičům a příteli děkuji za pomoc a trpělivost.

ANOTACE

Diplomová práce má teoreticko-výzkumný charakter. Zabývá se problematikou kázně ve výuce začínajících učitelů. Teoretická část objasňuje význam termínu školní kázeň a popisuje příčiny nekázně. Věnuje se strategiím pro předcházení nežádoucímu chování a možnostem jeho řešení.

V diplomové práci je rovněž prezentován realizovaný výzkum, jehož cílem je především zjistit pohled učitelů na nekázeň a zmapovat jejich postupy při předcházení nekázni a jejím řešení.

Klíčová slova: kázeň na prvním stupni základní školy, předcházení nekázni, výukový styl učitele, strategie řízení třídy, klima třídy, úskalí začínajících učitelů

ANNOTATION

The thesis has both, theoretical and research character. It is focused on the problems connected with discipline in beginner's teaching. The theoretical part clarifies the term of school discipline and describes its causes. There are presented strategies of discipline prevention and ways of discipline solutions.

The empirical part describes a research that was aimed to find out teacher's view on indiscipline and it was intended to teacher's ways of prevention of indiscipline and their solutions.

Keywords: discipline in primary school, prevention of discipline, teaching style, strategies of managing class, classroom atmosphere, beginner's risks

OBSAH

Úvod.....	8
Cíle diplomové práce.....	9
Teoretická část.....	11
1. Analýza problematiky kázně a nekázně ve výuce.....	12
1.1 Vymezení pojmu školní kázeň.....	12
1.2 Historie - Společenská a dobová podmíněnost kázně.....	13
1.3 Kázeň jako součást pojetí vzdělávání.....	13
1.3.1 Funkce kázně ve škole.....	14
1.3.2 Příčiny nekázně.....	14
1.3.3 Problematika odměn.....	17
1.3.4 Výukový styl učitele.....	20
1.4 Požadavky na kázeň z pohledu teorie lidských potřeb.....	22
1.4.1 Ontogenetické hledisko a hledisko dynamiky školní třídy.....	23
Shrnutí.....	26
2. Chování žáka jako ukázněného a neukázněného vzhledem k věkovým zvláštnostem a k hodnotám.....	27
2.1 Vývojový moment (ne)kázně - Přehled věkových zvláštností dětí.....	27
2.2 Chování žáka jako ukázněného a neukázněného vzhledem k hodnotám. ...	28
2.2.1 Kázeň jako cíl výchovy.....	28
3. Kázeň a nekázeň v rámci klimatu třídy.....	29
3.1 Žákovo pojetí ukázněného a neukázněného chování.....	29
3.2 Učitelovo pojetí ukázněného a neukázněného chování.....	29
4. Rizika a doporučení vzhledem k strategii řízení školní třídy z pohledu začínajícího učitele.....	30
4.1 Strategie pro předcházení nežádoucímu chování.....	32
4.2 Strategie pro řešení neukázněného chování.....	33
4.2.1 Techniky modifikace chování.....	34
4.2.2 Obecný postup v oblasti modifikace chování ve škole.....	35
4.3 Konkrétní rady učitelům při nekázni.....	36
4.4 Požadavky na učitelovy dovednosti.....	40
5. Začínající učitel a problémy, se kterými se může setkat.....	42
5.1 Rizika, se kterými se začínající učitel může potkat.....	43
5.2 Začínající učitel a požadavky, které jsou na něj kladeny.....	46
6. Shrnutí teoretické části.....	48
Praktická část.....	50
7. Předmět a cíle výzkumu.....	51

8. Charakteristika výzkumu a jeho metody.....	51
8.1 Výzkumný vzorek.....	54
9. Přehled výsledků výzkumu a interpretace získaných údajů.....	56
9. 1 Výsledky získané dotazníkem.....	56
9. 2 Přehled získaných údajů rozhovorem.....	60
10. Shrnutí praktické části.....	76
Závěr.....	78
Použitá literatura.....	79
Seznam příloh.....	81

Úvod

Kázeň byla vždy častým podnětem k rozhovorům ve školství a dnes tomu není jinak. Pro svoji diplomovou práci jsem si proto vybrala téma, které se týká problematiky kázně a nekázně. Jelikož se domnívám, že začínající učitelé mají častější problémy s řešením neukázněného chování, zaměřila jsem se v diplomové práci také na tuto problematiku. Důvodů pro zvolení mého tématu bylo více. Uvědomuji si, že nekázeň žáků ve školách představuje závažný problém současného školství. Domnívám se, že neexistuje škola, která by tyto problémy neřešila. Navíc se s dobou neustále proměňují formy nekázně, objevují se nové přestupky (nošení výbušnin do školy, výhružné telefonáty či vyrušování prostřednictvím mobilních telefonů) a na to vše by měl být dnešní učitel připravený.

Dalším důvodem mého výběru bylo to, že já sama mám s udržení kázně ve třídě menší problémy. Domnívám se, že každý učitel by se měl zorientovat v oblasti kázně jako takové a měl by si poté určit své hranice a těmi se řídit. K tomuto by mi měla napomoci i diplomová práce.

Během praxe na pedagogické fakultě jsem si uvědomila podstatu efektivního vyučování a její propojenost s kázeňským chováním žáků. Podle amerického pedagoga W. Ch. Bagleyho (2005) je kázeň částečnou zárukou bezpečnosti žáků i učitelů ve škole. Pedagog zde také zastává názor, který říká, že je jistě snem každého učitele třída, ve které se o kázni nemusíme vůbec zmiňovat a nemusíme ji řešit. Podle mé osobní zkušenosti se domnívám, že Bagley má v tomto naprostou pravdu. Většina učitelů, se kterými jsem se na toto téma bavila, souhlasila.

Uvědomuji si, že pokud si chceme jako učitelé tento sen splnit a chceme vést žáky k ukázněnému chování, měli bychom si ujasnit, co to vůbec kázeň je. Dále bychom si jako učitelé měli být vědomi toho, že je nutné začít s výchovou ke kázni co nejdříve. Samotný vstup do školy je pro dítě velikou událostí a zanechává v něm trvalé vzpomínky. Učitel by měl tedy působit na dítě pozitivně hned od začátku, měl by být dětem vzorem a měl by je vést k ukázněnému chování. Tento požadavek na učitele se samozřejmě nevztahuje pouze na první třídu, ale týká se celého prvního stupně. Je nutné

si uvědomit, že nesprávné návyky, které si děti osvojí hned na začátku školy, se později obtížně odstraňují.

Zalíbila se mi myšlenka, kterou zmiňují autoři knihy *Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele* (Bendi, S., 2005), která říká, že kázeň se dá přirovnat k utkání v basketbalu. Domnívají se, že by měla platit pro nekázeň stejná pravidla jako pro zápas. Pokud hráč/žák překročí mezní čáru, rozhodčí/učitel neignoruje porušení pravidla, nezačne být přísný a nerozzlobí se na hráče, nezačne hráči vyhrožovat trestem, nevykáže hráče ze hřiště, ale jednoduše dá míč druhému družstvu a hra pokračuje s minimálním přerušením. Učitel tedy pochválí ty, co hezky pracují a dá možnost neukázněnému dítěti se opět zapojit do činnosti.

Uvědomuji si, že není snadné být dobrým učitelem a vést hodiny tak, aby byly bez neukázněného chování, už jen proto, že každá nekázeň vyžaduje jinou strategii řešení, ale stojí za to se o to pokoušet.

I dnes existuje mnoho variant, jak docílit kázně, ať už zpřísněním pravidel či uvolněním dosavadní podoby kázně, ale jen na každém je, kterou cestu si zvolí. Neexistuje obraz kázně, který by vyhovoval všem.

Cíle diplomové práce

Cílem diplomové práce, z uvedených důvodů, je pojednat problematiku školní kázně na 1. stupni ZŠ z hlediska potřeb začínajícího učitele a tím tak umožnit učitelům seznámit se s touto problematikou.

V teoretické části diplomové práce se pokusím nastínit význam kázně ve výuce. Na základě studia odborné literatury bude mou snahou vymezit obsah pojmu školní kázeň, rozpracovat, co vše ovlivňuje nekázeň a pojednat hlediska prevence nežádoucího chování a postupy, jak následně toto chování řešit. Mým cílem je také shromáždit informace o strategiích učitelovy reakce na nekázeň ve třídě. Na základě těchto poznatků se pokusím sepsat několik rad učitelům při nekázní ve třídě.

Cílem praktické části diplomové práce je zmapovat vidění kázeňských problémů (neukázněného chování) u učitelů na 1. stupni základních škol. Dále zjistit, jak učitelé „bojují“ s nekázní při výuce, zda podnikají nějaká preventivní opatření a jak následně vzniklou nekázeň řeší.

Teoretická část

1. Analýza problematiky kázně a nekázně ve výuce

Kázeň i nekázeň může mít v dnešní době mnoho podob. Je tedy důležité si tyto pojmy ujasnit, říci si, co kázeň a nekázeň je, a co už není a jak se nekázeň vlastně může projevat. Musíme si uvědomit, že pro každého učitele je nekázeň něco jiného, každý má určité hranice a záleží jen na učiteli, kde si je zvolí. Pro někoho je nekázeň například neklidné dítě, nevěnování pozornosti učiteli, hlasité bavení, mluvení bez vyzvání, hlučnost, neposlušnost, podvádění, činnosti nesouvisející s vyučováním, bezdůvodné opouštění místa v lavici, pozdní příchody do hodiny apod., pro někoho ale toto nemusí být nekázeň.

1.1 Vymezení pojmu školní kázeň

Obecně řečeno, školní kázeň je vědomé dodržování školního řádu a pokynů stanovených učiteli. „*Skoro každé dítě je někdy přistiženo, jak se pere, nadává, mluví bez dovolení, krade, lže, posmívá se jiným, přichází pozdě, chodí za školu nebo prostě nedodržuje stanovená pravidla.*” (Martin, Waltmanová-Greenwoodová 1997, s. 69). Je ale toto již nekázeň? Dovolím si říci, že jistá míra výskytu takového chování je normální součástí dětského vývoje. Určitá míra nekázně je přirozená; lidé nemají rádi omezení, nelíbí se jim, když jim někdo přikazuje. Děti by ale samozřejmě měly znát určité hranice chování a ty by měly dodržovat. Zvláště ve škole je třeba dodržovat určitá pravidla, jinak ani nelze vést výuku a vzdělávání dětí efektivně. C. Waltmanová-Greenwoodová (1997) ve své publikaci také upozorňuje na individuální práci s dětmi. Domnívá se, že každé dítě je jiná „osobnost“; s některými dětmi se musí jednat odlišně, a to i v rámci řešení (ne)kázně. S autorkou se shoduji, neboť se domnívám, že je třeba přihlížet k žákům jako osobnostem, a také je nutné mít na vědomí, že se objevují ve školách děti s poruchami učení a specifickými potřebami.

Jako učitelé bychom si měli uvědomit, že naším ideálem není žák pasivně ukázněný, který o daných pravidlech nepřemýšlí a jen se podřizuje, ani takový žák, který se chová ukázněně jen při doзору druhé osoby, ale takový žák, který přemýšlí o daných hranicích chování, chová se ukázněně po většinu času a je aktivní na

vyučovacích hodinách. Domnívám se, že pokud si toto učitelé uvědomí, usnadní jim to práci v mnoha ohledech. Ujasní si tím, jaké chování by měli od žáků vyžadovat, co mohou tolerovat a co již ne, a k jaké kázní by měli žáky vést.

1.2 Historie - Společenská a dobová podmíněnost kázně

V dřívějších dobách byla kázeň velmi odlišná od dnešní. Střídaly se různé koncepce volnější a přísnější kázně, ale vždy se jednalo o podobný cíl. Společnost se snažila působit na děti, musely se chovat podle určitých norem chování. „ *V počátcích byl řád zajišťován donucováním a nátlakem, později však nastupují přesvědčování a sebeovládání, aby nahradily sílu.* ” (Bendi 2005, s. 29).

Aby byl žák ukázněný, musel dříve dávat stále pozor, měl sedět rovně v lavici a téměř stále se soustředit. Dnes samozřejmě víme, že existují děti s různými poruchami učení, děti se zvýšenou hyperaktivitou, a tudíž víme, že dřívější požadavky jsou nedosažitelné a přeceněné.

Ještě v osmdesátých letech 20. století byla kázeň ve škole chápána především jako prostředek omezování svobody dítěte. Důraz byl kladen na přizpůsobení se. Dnes je kázeň chápána spíše jako prostředek k ovládnutí sama sebe. Dochází tedy k rozlišování vnitřní a vnější kázně, ale také pasivní a aktivní kázně.

Domnívám se, že se neproměnily pouze požadavky na kázeň, ale také se změnily funkce kázně. V následující kapitole seje pokusím vymežit.

1.3 Kázeň jako součást pojetí vzdělávání

Kázeň je důležitou součástí vzdělávání. Troufám si říci, že bez kázně by nemohla probíhat dostatečně kvalitní výuka. Učitel by musel neustále řešit chování žáků a nezbývalo by tolik času na vzdělávací část. Ve školách by tak převažovala výchovná oblast. Ve vzdělávání by měly být zastoupeny obě dvě složky. Kázeň také ovlivňuje přístup učitelů k žákům, ale také napomáhá chránit žáky před nevhodnými vlivy současného světa.

1.3.1 Funkce kázně ve škole

Stanislav Bendi (2005) popisuje tyto funkce podrobně. Jeho poznatky shrnuji do několika bodů:

- Orientační - kázeň je v tomto případě ochranou dítěte před zblouděním. Dítě snadno ztratí cestu, orientaci v životě
- Bezpečnostní - kázeň jako ochrana dítěte před šikanou, násilím
- Výkonová - kázeň zvyšuje výkonovost, efektivitu práce
- Hygienická - kázeň chrání žáky před škodlivými vlivy (drogy, kouření apod.)
- Prognostická - kázeň chrání dítě před sebou samým, před budoucí kriminalitou

Podle S. Bendla (2005) kázeň chrání i samotného učitele. S autorovým názorem se naprosto shodují. Porušením kázně je, jak je třeba na tomto místě podotknout, šikanování nejen dětí, ale i učitelů dětmi, (doklad MF Dnes 9. 2. 2009)

Přestože je žákům zdůrazňována nutnost ukázněného chování, a to především pro jejich prospěšnost (jak se zmiňuji v předešlých bodech), objevuje se na školách nekázeň. Problém je pravděpodobně zakořeněn hlouběji. Neukázněné chování se může objevit z různých příčin.

Tuto problematiku se pokusím podrobněji rozebrat v následující podkapitole.

1.3.2 Příčiny nekázně

Nekázeň žáků ve škole nevzniká pouze jednou příčinou, ale naopak je ovlivňována mnoha faktory. A to jak vnějšími, tak i vnitřními (biologickými). Příčiny školních kázeňských problémů nenacházíme tedy pouze ve škole, ale také například v rodině a okolí. Je proto tedy třeba hledat příčiny i mimo školu, v rodinném prostředí dětí. Je velmi důležitá také spolupráce s rodiči žáka. Pokud má učitel podezření na

nevhodné chování žáka, měl by mít možnost informovat se o dřívějším chování jedince; zda se kázeňské problémy vyskytovaly již v jeho raném věku, například v mateřské škole. Učitel tak může být částečně „připraven“ a snadněji tak předejde některým problémům s nežádoucím chováním.

Je také třeba si položit otázku, zdaje dítě schopné zvládnout požadavky školy, zda jsou přiměřené jeho věku a nebo zda pravidla žák dodržovat jednoduše nechce. Žák si ani nemusí být vědom příčin svého chování. Kázeňské problémy mohou vycházet z určité etapy vývoje dítěte a z potřeb dětí. Proto je nutné, aby učitelé byli seznámeni s vývojem dětí a jejich proměňujícími se potřebami.

Žáci se také mohou začít chovat tak, jak my očekáváme. Pokud se budeme domnívat, že žák se nemůže chovat lépe, můžeme se dočkat toho, že dítě se našim představám přizpůsobí. Také je třeba se zamyslet nad tím, co dítěti přesně sdělujeme, co od něho očekáváme. Stanislav Bendi ve své monografii „*Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele*“ (2005) poukazuje na poznatky psychologa Valentina, který zjistil, že ve většině případů se dětem nedává dost konkrétních, přímých sdělení. Učitelé často nevhodné projevy dítěte ignorují, nebo ho naopak vybízejí k nežádoucímu chování. (Jedná se o výzvy typu „*Jen si začni!*“ nebo „*Až přijde táta, tak mu to znovu předvedeš.*“). Dovolím si říci, že tato tvrzení jsou bohužel pravdivá, což potvrzuje i má dosavadní zkušenost. Dítě by mělo dostat přesné informace, co má změnit na svém chování, co není vyhovující.

Jak jsem se již zmínila, nekázeň může způsobovat mnoho různých faktorů, a to i sociálních. Libuše Podlahová (2004) člení faktory nekázně z několika hledisek. Její poznatky shrnuji do několika bodů:

Faktory neovlivnitelné učitelem:

- biologické faktory - vrozená agresivita, hladina hormonů, temperament, poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou, nedostatek sebekázně způsobený například lehkou mozkovou dysfunkcí, únava, nemoc, školní nezralost apod.

- sociální faktory - rodina, škola, kamarádi, rozvod, stěhování, dynamika třídy či kriminalita ve společnosti
- biologicko-sociální faktory - sociální inteligence, citová a sociální zralost
- fyzikální faktory - počasí, tlak, barva stěn ve třídě, uspořádání nábytku ve třídě, apod.

Faktory ovlivnitelné učitelem:

L. Podlahová (2004) se také zmiňuje o poznatcích Otta Obsta, který zastává názor, že učitel může některé faktory nekázně ovlivnit. Jedná se například o nudný výklad, přetěžování žáků, přehlížení nevhodného chování, špatný vzor či nevhodné odměňování.

Mezi ovlivnitelné faktory učitelem patří také faktory situační - okamžitá atmosféra ve třídě, momentální nálada, hospitace, snaha upozornit na sebe, příliš velká tolerance k určitému chování, hluk z okolí, příliš mnoho žáků ve třídě, nevhodná organizace práce.

Pokud bude učitel například tolerovat jisté nevhodné chování žáka, a po určité době mu začne být nepříjemné, pravděpodobně dojde k tomu, že žák se nebude chtít přizpůsobit změně a nebude chápat, proč jeho dosavadní chování je nyní považováno za nežádoucí.

„Nekázeň žáků ve škole se šíří tou měrou, jakou se žákům vyplácí.“ (Bendi 2005, s. 115). Pro bližší ujasnění tohoto tvrzení uvedu konkrétní příklad. K častým kázeňským přestupkům patří používání taháků či napovídání. Toto chování se žákům vyplácí především proto, že mnoho učitelů toto toleruje, nebo dokonce podporuje. Ze své zkušenosti mohu potvrdit pravdivost tohoto tvrzení. Zažila jsem paní učitelky, které dětem říkaly, že psaní taháků je jakási příprava a že se tím dítě učí. Jistě se dítě může

učit přepisem dané látky, ale rozhodně tomu nenapomáhá malá velikost písma na maličkém papíru.

Další příčinou nekázně může být porušování stanovených pravidel z potřeby získat obdiv ostatních spolužáků. Žáci často nedodržují daná pravidla právě proto, aby byli středem pozornosti, aby získali určitou pozici ve třídě.

„ Lidé jsou sociální bytosti, které jsou schopny rozhodování a jejichž hlavním životním cílem je někam příslušet. ” (Bendi 2005, s. 126).

S. Bendi (2005) ve své publikaci odkazuje na psychologa R. Dreikurse, který říká, že je třeba vidět cíl špatného chování, kterého chtějí jedinci dosáhnout. Žák může volit záměrné antisociální chování, aby na sebe upozornil. Nemusí být ale také schopen se kontrolovat. Je tedy třeba, aby učitel odlišoval neukázněné chování žáků.

Jak jsem se již zmínila, příčiny nekázně mohou být také úzce spjaty s problematikou odměňování žáků.

V následující kapitole se budu proto zabývat podrobněji odměnami ve výuce.

1.3.3 Problematika odměň

Pokud učitel nevhodně odměňuje žáky za neukázněné chování nebo naopak žáky za žádoucí chování neodměňuje, může dojít k tomu, že někteří jedinci se začnou chovat tak, jak by se v běžných situacích nechovali.

„ V případě chování, po němž následuje odměna, existuje mnohem větší pravděpodobnost, že se bude opakovat, než u chování, po němž odměna nenásleduje. ”
(Bendi 2005, s. 152).

Co to tedy pro učitele znamená? Jako učitelé bychom měli odměňovat svou pozorností nikoli neukázněné žáky, ale zejména žáky, kteří se chovají ukázněně. Měli bychom chválit za to, že jedinec přistupuje k druhým pozitivně a že s ostatními pěkně spolupracuje. Je nutné si také uvědomit, že je třeba občas chválit i malé pokroky žáků, a

to ať ukázněných či neukázněných, a vše, co je podobné vyžadovanému chování. Tímto vším můžeme do určité míry tzv. tvarovat chování žáka.

S. Bendi (2005) se ve své publikaci také odvolává na psychologa D. Fontánu, který se domnívá, že jakmile je určité chování ustanoveno, může být udržováno, i když je posilováno jen občas. Podle něj existují dva možné způsoby/schémata, kdy posilovat chování žáků:

1. pevné schéma

Zpevňující podnět pro požadované chování je udělen jednou za stanovený časový úsek, v jehož průběhu žák projevoval předepsané chování (například je žák odměněn pokaždé, když odpoví na pátou otázku učitele; žák je odměněn podle určité domluvy s učitelem)

2. přerušované schéma

Častější pro situace, kdy se již žák začal chovat tak, jak bylo požadováno. Žák nemůže vědět, kdy bude odměněn, neboť odměny jsou nepravidelné.

Co to znamená pro učitele? Učitel může volit mezi těmito dvěma přístupy. Jestliže se žák chová neukázněně, učitel se s ním může domluvit na odměně za jeho vhodné chování. Žák tak přistoupí na ukázněné chování skrze pravidelné odměny. Posléze je žák odměňován nepravidelně. Dochází tak u něj k uvědomění si, že určité ukázněné chování je potřebné.

Na základě prostudované literatury se dále pokusím pojednat odměnu jako vnější motivaci, která výrazně napomáhá kázni ve výuce, a posléze se budu snažit vymezit, co vše by mělo být odměnou pro žáky a kdy je především odměňovat.

Není žádným pedagogickým hříchem používat ve vztahu k dětem vnější motivaci. Učitel může volit odměnu, a to od bonbonů až po různá ocenění ve formě diplomů apod. Jen je důležité si promyslet, kdy je vnější motivace účelná pro žáky.

Pokud se učitel rozhodne pro volbu vnější motivace a vhodně žáky naladí, může se stát, že se tato motivace promění v motivaci vnitřní. Žáka začne daná věc bavit a už to nebude dělat jen pro odměnu.

A co tedy může být odměnou pro žáka? Nabízí se nám mnoho možností. Odměnou může být pochvala, blahopřejný telefonát či dopis rodičům, možnost zúčastnit se zajímavé vzdělávací hry nebo možnost navštívit nějaká centra (knihovna, koncert, divadelní představení atd.), možnost číst si knihu dle vlastního výběru při hodinách čtení, žetony, které mohou být vyměněny za ceny, razítka, různé certifikáty nebo malé dárky ze sáčku štěstí.

Dále se objevuje otázka, kdy žáky odměňovat. Domnívám se, že je vhodné žáka odměnit ihned za dobré chování a neodkládat to na později; žákovi musí být jasné, za co je odměněn.

Nelze žáka ale odměňovat do nekonečna. Dítě si musí uvědomit, že získává i jiné výhody - učitelé jsou k nim najednou vstřícnější, rodiče mají radost, ostatní děti jsou k nim přátelštější, vyučování je pro ně zajímavější a roste jim sebevědomí.

Učitel by si měl být také vědom toho, že je třeba odměňovat i žáky, kteří jsou ukázněni. Pokud by pozornost učitele převažovala u neukázněných žáků a žáci ukázněni by nedostávaly odezvu od učitele, mohlo by dojít ke změně jejich chování; mohli by se stát také neukázněnými.

Je samozřejmé, že některé chování nelze přehlížet a záměrně ignorovat. V tomto případě radí psycholog D. Fontana použít metodu tzv. dočasné vysazení kladného zpevnění. Jedná se o kázeňský prostředek „poslání dítěte za dveře“. Jakmile žák opustí třídu, ztrácí tak příležitost získat kladné zpevnění svého neukázněného chování v podobě pozornosti učitele či spolužáků. „*Posílání za dveře je ovšem nelegální kázeňský prostředek, neboť učitel má za dítě zodpovědnost a dítě mimo třídu je dítě bez dozoru.*“ (Bendi 2005, s. 203).

Je to tedy velkým rizikem pro učitele a navíc žák přichází o část výuky. Jak tedy toto řešit? Jednou z metod je, oddělit žáka od ostatních v rámci třídy. Ostatní děti budou například hrát nějakou zábavnou hru a neukázněné dítě dostane jinou práci.

Problematika odměňování žáků souvisí také s osobností učitele. Někteří učitelé je odměňování druhých blízké, jinému to nemusí připadat až tak podstatné. S osobností učitele je také úzce spjata téma výukový styl učitele.

Jelikož se domnívám, že výukový styl učitele poměrně dosti může ovlivnit pojetí kázně ve třídě, budu se v následující kapitole touto problematikou blíže zabývat.

1.3.4 Výukový styl učitele

Je zřejmé, že každý z nás je jiný a každému vyhovuje něco jiného. Každý učitel má své hranice a snaží se, aby tyto hranice nebyly překračovány. Kde jsou ale tyto hranice? Podle toho, jakým způsobem učitel uplatňuje svou autoritu, jak rozumí obsahu vzdělávání a žákům, jak dovede učivo připravit a organizovat učení žáků, je možno rozlišovat rozmanité výukové styly učitele a v nich též pojetí kázně.

Nejprve se na základě přečtené literatury pokusím vymezit, co to je výukový styl učitele. Posléze se zmíním o jednotlivých stylech a na závěr pojednám rizika pro začínajícího učitele.

Výukový styl učitele vymezuje jeho přístup k žákům jako ucelenému celku, dotýká se problematiky stanovení vlastních hranic ohledně chování žáků a poukazuje na kázeň a nekázeň z pohledu učitele. Dále určuje, jak často učitel zasahuje do výuky, jak moc „řídí“, ovlivňuje žáky a jakou volnost jim ponechává. Výukový styl učitele má tedy značný vliv na kázeň ve třídě. Ovlivňuje vztahy mezi žáky, učitelem a žáky, a celé klima třídy.

L. Podlahová (2004) uvádí následné dělení výukových stylů z hlediska řízení třídy:

A autoritativní styl

„ Učitel má výhradní právo na určování učebních aktivit, udílí pokyny a rozkazy, žákovskou kritiku omezuje, předpokládá nesamostatnost žáků a bezvýhradnou poslušnost. ” (Podlahová 2004, s. 91).

Žák je tedy v tomto případě v pozadí, není na prvním místě pro učitele a nemá v podstatě právo se k něčemu vyjadřovat. Pokud má žák nějaké připomínky či nesouhlasné reakce, je učitelem většinou považován za neukázněného.

Patriarchální styl

„ Učitel se cítí zodpovědný za žáky, snaží se je chránit a omezuje je tím, že věří ve své zkušenosti a nezkušenosti mládeže. ” (Podlahová 2004, s. 92).

Žák je považován za méně schopného, je přesvědčován o tom, že učitel, jako dospělý, ví vše lépe. Je tedy u žáka potlačována schopnost samostatně přemýšlet a rozvíjet se po stránce řešení situací.

Byrokratický styl

„ Učitel uděluje pravidla pro řízení společného života ve třídě, nepřipouští demokratické přeformulování pravidel, drží se předpisů a vyžaduje jejich dodržování. ” (Podlahová 2004, s. 92).

Názory žáka jsou učitelem utlačovány a posléze mohou vést k rezignaci žáka přemýšlet a vyjadřovat se. Pokud se žák snaží změnit situaci ve třídě, může být považován učitelem za neukázněného.

Demokratický styl

„ Učitel se nevzdává své výchovné kompetence, ale nevyžaduje podřízenost a závislost na své osobě. Preferuje samostatnost a dobrovolnou spolupráci. Zapojuje žáky do rozhodování, radí se s nimi, vítá diskuzi a kritiku. Snaží se o autoritu sloužící a nevládnoucí. Vidí se v roli poradce, snaží se vést žáky k samostatnosti a odpovědnosti. ” (Podlahová 2004, s. 92).

Jedinec má v tomto případě možnost vyjádřit své názory, zapojovat se do tvorby pravidel a diskuzí. Učitel nevidí připomínky žáka jako problém, ale naopak je vítá a považuje toto chování žáka za ukázněné.

Liberální styl

„ Učitel zasahuje pouze tehdy, je-li to nutné. Iniciativu nechává na žácích. Aktivitu pak vyvíjí jen někteří jedinci, kteří si sami kladou cíle. Domnívá se, že volnost bude dosaženo rozvoje žákovy individuality.“ (Podlahová 2004, s. 93).

Učitel nevidí neukázněné chování téměř v ničem, nechává žákům volnou ruku.

Začínající učitelé se mohou setkat ve své praxi s několika úskalími. Hlavním problémem z hlediska kázně může být samotné přiřazení se k výukovému stylu. Jelikož se domnívám, že toto přiřazení se k výukovému stylu může napomoci učiteli při stanovování jeho „mantinelů“, je dobré si zjistit, ke kterému stylu se učitel přibližuje. Na základě vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že není snadné se najít v konkrétním stylu. Není jednoduché se rozhodnout, po absolvování minimální praxe, jakému typu se učitel nejvíce podobá, který styl mu nejlépe vyhovuje.

Dalším problémem může být udržení si konkrétního výukového stylu. Je nutné, aby si učitel stanovil určité hranice a ty posléze dodržoval, a to neustále. Není možné měnit své požadavky ze dne na den. Žáci by měli vědět, co se od nich požaduje, jaké chování je tolerováno a jaké již ne.

1-4 Požadavky na kázeň z pohledu teorie lidských potřeb

Kázeňské problémy se samozřejmě odvíjí také od věku žáka, od určitých etap jeho vývoje. K tomuto je velmi důležité přihlížet a je třeba tato vývojová stádia respektovat. Musíme brát ale také ohled na to, jak potřeby jedince ovlivňují kolektiv celé třídy. Důležité je také položit si otázku, zdaje dítě schopné zvládnout požadavky školy, zda jsou přiměřené jeho věku.

1.4.1 Ontogenetické hledisko a hledisko dynamiky školní třídy

V dětském věku jsou jednotlivé složky organismu, na rozdíl od dospělosti, na různém stupni rozvoje. Dítě také prochází jednotlivými obdobími, kdy se proměňují jeho potřeby. K těmto jednotlivým etapám by měl učitel přihlížet při výuce, při stanovování cílů a při výběru učiva a jednotlivých metod.

Na základě prostudované literatury si dovoluji říci, že je třeba respektovat potřeby žáků a zároveň hierarchii těchto potřeb. Americký psycholog Maslow stanovil jednotlivé etapy vývoje dětí a jejich potřeby seskupil podle významnosti těchto etap.

Důvodem, proč uvádím jeho hierarchii lidských potřeb, je má domněnka, že pokud se učitel podívá na Maslowovu klasifikaci lidských potřeb důkladněji a zamyslí se nad konkrétními etapami vývoje žáků, usnadní si práci z hlediska řešení kázeňských problémů. Myslím si, že učitel může pomocí prostudování této hierarchie potřeb částečně předejít problémům neukázněného chování.

seberealizace:

sebenaplnění,

maximalizace

vlastního

potenciálu prostřednictvím

sebevyjádření, tvořivosti,

užití osobních dovedností,

estetického a intelektuálního

ocenění

potřeba uznání

dosáhnout pocitu vlastní hodnoty

potřeba sounáležitosti

např. udržet si přátele,

zůstat členem skupiny,

získat uznání kolegů

či významných nadřízených

potřeba bezpečí

např. vyhnout se napadení

fyziologické potřeby

jídlo, voda, odpočinek atd.

Nyní se pokusím shrnout toto dělení do několika vět a zároveň se pokusím zmínit, co z toho vyplývá pro učitele.

Učitel by si měl uvědomit, že je třeba ve výuce brát ohled na všechny potřeby dětí. Nelze se jeden den soustředit na jednu potřebu a druhý den na jinou. Z hlediska fyziologických potřeb je nutné žákům poskytovat při výuce dostatek prostoru pro odpočinek. Důležitá je stavba hodiny a volba metod a aktivit. Například po náročné aktivitě po stránce soustředěnosti by měla následovat činnost, při které si žáci odpočinou. Mohou si zahrát například nějakou hru v rámci učiva. Dále by si učitel měl uvědomit, že pití je potřebné pro jedince stejně tak, jako odpočinek. Není tedy vhodné žákům zakazovat pít při výuce. Na základě své dosavadní praxe mohu potvrdit, že se tomu již často neděje, ale musím bohužel přiznat, že i v dnešní době jsem se setkala s opačným přístupem.

Z hlediska potřeby bezpečí je nutné se pozastavit nad reakcemi učitele na žáky a zamyslet se nad atmosférou, která je při výuce ve třídě. S tímto souvisí i potřeba sounáležitosti. Žák chce patřit do určité skupiny, chce zapadnout do kolektivu a získat uznání kolegů. V sounáležitosti s tímto se často objevuje neukázněné chování. Jedinec se chce před ostatními ukázat, chce být středem pozornosti, a volí často takové postupy, které jsou nepřiměřené vhodnému chování.

V neposlední řadě chce jedinec dosáhnout seberealizace. Pro učitele je tedy důležité si uvědomit, že žáci se chtějí také vyjádřit a mít možnost pro vlastní tvořivost. Je nutné vědět, že dítě uspokojuje dosažení určitého výkonu, protože to potvrzuje jeho osobní kvality.

Domnívám se, že pokud vezme učitel na vědomí tyto potřeby žáků, bude se méně často setkávat s kázeňskými problémy. Nebo alespoň omezí vznik nekázně na základě nerespektování žakových potřeb.

¶

Jestliže se chceme vyvarovat nekázní, je třeba znát potřeby žáků (jak jsem se již zmínila výše) a psychologické charakteristiky jejich vývoje. V následující kapitole se budu podrobněji věnovat tomuto tématu.

Než ale přistoupím k další kapitole, pokusím se vymezit souvislost potřeb jedince s potřebami celého kolektivu.

Učitel přihlíží k potřebám jedince. Tyto potřeby by ale měly být také v souladu s potřebami ostatních. Ve třídě se mohou utvářet různé skupiny žáků. Žáci by ale měli mezi sebou vycházet, a to ať se jedná o jednotlivce či skupinu. V určitém období vývoje žáka dojde k naplňování potřeb sounáležitosti. Žák bude chtít patřit do určité skupiny, bude se chtít jiným žákům zavděčit. Jak víme, děti mohou být na různém stupni úrovně vývoje, proto může dojít k tomu, že někteří žáci budou chtít patřit do určitého kolektivu a jiní se budou naopak stranit a budou cítit bezpečí v menším počtu žáků.

Shrnutí

Na základě analýzy problematiky kázně a nekázně ve výuce je možné konstatovat, že kázeň je jednou ze základních podmínek efektivního vyučování. Jedná se o dodržování předem stanovených norem učiteli a školou, školním řádem.

Pojetí kázně se během vývoje mnohokrát proměnilo. Dnes je ve společnosti kladen důraz na sebekázeň; žák by měl vědět, že ukázněné chování je výhodou v životě a usnadňuje lidem práci. Má ale také mnoho dalších podob. Chrání žáky před negativními vlivy současné civilizace, zároveň ochraňuje jedince před sebou samým a v neposlední řadě napomáhá i učitelé.

Neukázněné chování může být vyvoláno mnoha příčinami. Nemusí být vinnou pouze žáků, ale také učitelů. Závisí to například na volbě metod a činností učitelem. Velký vliv má také samotné pojetí kázně učitelem. Jedná se o výukový styl, ke kterému se učitel přiklání; jaké má požadavky na chování a učení.

Chování žáků také závisí na jednotlivých obdobích jejich vývoje. Proměňují se jejich potřeby a neustále se zvyšují.

2. Chování žáka jako ukázněného a neukázněného vzhledem k věkovým zvláštnostem a k hodnotám

Při předcházení kázeňským problémům a při zjišťování příčin neukázněného chování je třeba brát v úvahu vývojově psychologické souvislosti chování dětí. Chování žáků ovlivňuje, jak jsem se již zmiňovala dříve, mnoho příčin. Učitel by si měl být tohoto vědom a měl by podle toho také odvíjet své chování a přístup k žákům. Je samozřejmé, že některé věci se nedají přehlížet, ale právě z tohoto důvodu je nutné znát vývoj žáků a vědět, co je typické pro jednotlivá období. Neboť jenom pak můžeme mít požadavky na žáky.

2.1 Vývojový moment (ne)kázně - Přehled věkových zvláštností dětí

Pro jasnější představu uvádím přehled věkových zvláštností dětí, s ohledem na schopnost vyhovět požadavkům na kázeň ve škole, přejatý z knihy *Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele* (Bendi, S., 2005).

S. Bendi (2005) se zmiňuje o etapě mladšího školního věku a jejích potřebách. Pro školní věk (6 až 11 let) je typická velká potřeba pohybu, neboť dítě se v tomto období rádo pohybuje. Soustředěnost žáka je labilní, převažuje bezděčná pozornost a objevují se počátky záměrné. Vnímání je již cílevědomější, soustavnější.

U žáka v tomto období převažují kladné city. Může se u jedinců objevit strach, obavy z trestu či zesměšnění. Dochází k rozvoji vyšších citů, především morálních. Jedinec je již schopen přejímat mravní zásady od autorit. Žák je často impulsivní, jeho motivy chování jsou již bližší a konkrétnější (učím se, abych mohl jít ven, abych udělal radost rodičům, abych dostal pěknou známku atd.) Po stránce sociálního vývoje můžeme shledat u jedince snahu o bohatší mezilidské vztahy, snahu o vytváření skupin, jako je školní třída, chlapecké a dívčí skupiny. Objevuje se škádlení, časté spory mezi žáky.

Marie Vágnerová (2005) píše, že během vývoje jsou děti schopny rozlišovat ukázněné a neukázněné chování. Shoduje se s psychologem Maslowem v tom, že žáci potřebují být někým přijímáni. Podle M. Vágnerové (2005) v mladším školním věku žáci začínají také více rozlišovat emoce, jako jsou pocity viny či zahanbení. Nutné je v tomto případě také podotknout, že žáci mohou často prožívat vzniklé situace odlišně, a tak se mohou objevit jisté konflikty mezi žáky ve třídě.

M. Vágnerová (2005) se zmiňuje o několika problémech, se kterými se žák může ve škole setkat. Pokud se dítě těžko vyrovnává s tím, že je ve škole pouze „článkem“ celé třídy a není o něj jeven zájem, na který bylo doposavad zvyklé z domova, je možné, že se toto odrazí na jeho chování. Bude se například snažit upoutat pozornost učitele jakýmkoliv způsobem, a tak i nevhodným chováním. Takovéto jednání je podle M. Vágnerové přiměřené věku, a učitel by měl proto podle toho vhodně reagovat.

V čem se dále autorka shoduje s Maslowem je potřeba dosáhnout uznání. Děti chtějí patřit do určité sociální skupiny.

2. 2 Chování žáka jako ukázněného a neukázněného vzhledem k hodnotám

Domnívám se, že je podstatné uvědomit si rozdíl mezi podmínkami a cíli výchovy. Výchova by nemohla probíhat bez určitých podmínek, mezi které patří i kázeň. Žáci by měli vědět, jaké chování je přijatelné a co už přesahuje hranice. Je nutné vést žáky především k sebekázni.

2. 2.1 Kázeň jako cíl výchovy

Sebekázeň vždy představovala a představuje jeden ze základních cílů výchovy. Samotná kázeň je spíše podmínkou výchovy. Dříve byla především upřednostňována kázeň z pohledu požadavků na konkrétní chování žáků. Děti ve školách byly více omezovány a tolerovalo se méně projevů chování. Od těchto dob došlo ale ke značnému posunu; dnes je zdůrazňována především sebekázeň, sebeovládání, zodpovědnost za své chování, za svůj život. Žák by si měl být vědom toho, že se od něj nepožaduje kázeň jen

kvůli škole, učitelům, ale naopak, že ukázněné chování je potřebné ve světě a že může napomoci k lepšímu životu.

3. Kázeň a nekázeň v rámci klimatu třídy

3.1 Žákovo pojetí ukázněného a neukázněného chování

Každý učitel by si měl uvědomit, že kázeň znamená jak pro učitele, tak žáka něco jiného. Žáci si kolikrát ani neuvědomují, že se již dopouští neukázněného chování. A to proto, že jejich měřítko pro kázeň a nekázeň jsou někde jinde než pro učitele. Pro žáky jsou nekázní většinou závažnější činy a nebo takové činy, které jim vadí při vyučování. Mám na mysli například velmi hlučné chování, kdy to ruší druhé, pokřikování na sebe, ubližování si či samotná šikana. To, že se například žák nehlásí a vykřikuje, neboť nemůže udržet svoji odpověď, často žáci ani za neukázněné chování nepovažují. Žáci mají své potřeby a na nás, učitelích, je, abychom se snažili tyto potřeby skloubit s našimi požadavky a určitými závazky. Je dobré nechat například žáky zapojit se do tvorby pravidel chování a vymýšlet je společně. Žáci pak budou vědět, co už je neukázněné chování a co je ještě tolerováno. Navíc je nutné, aby učitel vedl žáky nejenom k povědomí o tom, které chování je již za hranicí, ale především k tomu, aby u žáků došlo k zvnitřnění těchto norem a aby se staly regulátorem jejich chování.

3.2 Učitelovo pojetí ukázněného a neukázněného chování

Pojetí kázně u učitele je odlišné. Učitel má své povinnosti, měl by žáky dovést k jistému cíli. Je nutné brát ohled na vývojovou etapu žáka, ale také je nutné žákovo chování korigovat a nasměrovat správným směrem. Možná někdy žákům může připadat chování učitele nesmyslné a nevhodné. V těchto případech by měli žáci mít možnost obrátit se na učitele a vyučující by měl poskytnout žákům prostor pro dotazy a nejasnosti. Zároveň by měl učitel vytvářet příznivou atmosféru, ve které by žáci neměli strach a obavy z jakéhokoli dotazu.

4. Rizika a doporučení vzhledem k strategii řízení školní třídy z pohledu začínajícího učitele

Jak jsem se již zmiňovala v předchozích kapitolách, kázeň představuje pořádek, který je nezbytný, aby se žáci mohli efektivně učit. Je třeba ji budovat ve třídě, a to hned od začátku. Na základě vlastní zkušenosti mohu toto tvrzení potvrdit. Není jednoduché měnit pravidla během výuky a stanovovat nová. Žáci již jsou na určité návyky přivyklí a nechtějí se přizpůsobovat novým podmínkám.

„Nejdůležitější věc, kterou je třeba si uvědomit v souvislosti s kázní, je, že vytváření a zajištění nezbytného pořádku ve vyučování mnohem více souvisí s obecnějšími dovednostmi efektivně vyučovat než se samotným přístupem učitele k nežádoucímu chování žáků.“ (Kyriacou 1996, s. 95).

Chris Kyriacou (1996) tvrdí, že pokud jsou činnosti ve vyučovacích hodinách dobře plánovány a udrží převážnou pozornost a zájem žáků, pak bude potřebný pořádek v hodinách zajištěn. V podstatě můžeme říci, že pokud je vyučování (metody, činnosti) vhodně volené, je jádrem kázně. Přese vše je ale třeba si uvědomit, že neukázněné chování se může objevit i u učitelů s dokonale promyšlenou přípravou vyučovací hodiny. Podle Ch. Kyriacou (1996) je třeba se vyhnout prosazování kázně tím, že se snažíme získat nadvládu a vyvoláváme tak strach v žácích. S autorkou v tomto tvrzení rozhodně souhlasím. Nejen že žáci si pak budují nevhodný vztah ke škole, ale také to odporuje rozvíjení pozitivního klimatu ve třídě.

Ch. Kyriacou (1996) dále poukazuje na budování autority učitele. *„Klíč k zavedení dobré kázně ve třídě je v tom, aby žáci přijali vaše postavení a uznali, že vás opravňuje řídit jejich chování a průběh jejich učení.“* (Kyriacou 1996, s. 99). Učitel by měl fungovat jako „manažer“ učení žáků, ale neměl by rozhodně využívat své moci ve svůj prospěch. Žáci by měli mít možnost učiteli důvěřovat a případně se mu svěřovat s problémy, které je tíží.

Ch. Kyriacou (1996) ve své publikaci uvádí také zdroje autority učitele. Mezi hlavní stránky učitelovy role řadí:

J

- vyjadřování učitelova statusu
- kompetentní vyučování
- výkon manažerského řízení
- účinný přístup k nežádoucímu chování žáků

Káždý má určitý status (postavení), ale důležité je, zda člověk jedná v souladu s tímto statutem. Žáci by měli znát postavení učitele a měli by se podle toho také chovat. Měli by vědět, že učitel má právo začínat a ukončovat různé činnosti či se může volně pohybovat po prostorách třídy.

Druhým hlavním zdrojem autority, na který Ch. Kyriacou (1996) poukazuje, je kompetentnost, která se týká vyučování. Autorka se zmiňuje o tom, že pokud učitel dává najevo svůj zájem o předmět a ukazuje, že ovládá dostatek informací v jeho oboru, žáci poté uznávají jeho/její dovednosti vyučovat.

Třetím zdrojem autority ve třídě je podle Ch. Kyriacou (1996) způsob řízení třídy. Od učitele to vyžaduje několik dovedností. Měl by zvládat vyučovací hodiny bez velkého zdržování, udržet pozornost žáků po většinu času výuky a měl by zajistit plynulé přechody z jedné činnosti do druhé. Autorka se ve své knize odvolává na Lasletta R. a Smithe C. (*Effective Classroom management, Croom Helm, Londýn 1984*), kteří tvrdí, že nejdůležitějším aspektem řízení třídy je vytvoření jasných dohod pro provádění opakujících se činností a požadavků na chování žáků.

„Aby bylo možné úspěšně řídit hodinu, je žádoucí vymezit pravidla pro chování žáků ve třídě.“ (Kyriacou 1996, s. 102).

Domnívám se, že Kyriacou má v tomto pravdu. Pokud si učitel nevymezí určité hranice a nestanoví si předem pravidla, která chce, aby byla dodržována, těžko pak bude zvládat korigovat vyučovací hodinu.

E. C. Wragg a E. K. Wood (*Teachers 's first encounters with their classes. In: Wragg, E. C., Classroom Teaching Skills, Croom Helm, Londýn 1984*) zjistili ve své studii, že mezi nejčastější pravidla patří:

- v době, kdy hovoří učitel ke všem žákům, nesmí nikdo mluvit
- rušivý hluk a šum není dovolen
- jsou stanovena pravidla pro příchod a odchod žáků z učebny a jejich pohyb po ní
- není dovoleno rušit práci ostatních
- žáci nesmějí vykřikovat, mají se přihlásit o slovo
- žáci musejí věnovat práci přiměřené úsilí
- žáci mají právo se zeptat, pokud něčemu nerozuměli

Domnívám se, že tato pravidla či jiná, která si učitel sám zvolí, jsou třeba brát na vědomí na každé vyučovací hodině.

Posledním zdrojem autority, který Ch. Kyriacou (1996) uvádí, je účinné řešení případů nevhodného chování žáků. Učitel by měl dokázat účelně a spravedlivě řešit nastalé situace. Ch. Kyriacou (1996) dodává, že nejúčinnější způsob, jak zaručit dovedné vyučování, je prevence rušivého chování. Autorka se ve své publikaci zmiňuje o několika strategiích pro předcházení nežádoucímu chování. Jelikož se domnívám, že je toto podstatnou podmínkou vyučování, zabývám se touto problematikou blíže v následující kapitole.

4. 1 Strategie pro předcházení nežádoucímu chování

Na základě prostudované literatury *Klíčové dovednosti učitele* (Kyriacou, Ch., 1996) shrnuji poznatky do několika bodů:

Sledujte všechny žáky ve třídě

Je dobré pravidelně se dívat na všechny žáky, sledovat, zda nemá někdo z žáků nějaký problém. Pokud ano, osvědčuje se spíše individuální přístup, kontakt s jedincem než řešení problému před celou třídou.

Procházejte celou učebnou

Monitorováním žáků a zjišťováním například otázkou, jak se žákům daří zadaný úkol, může učitel mnoho odhalit.

Užívejte kontaktu očí a proxemiky

Oční kontakt může v některých případech zastoupit verbální napomenutí žáka a učitel tak nenaruší průběh hodiny. Také fyzická blízkost může upozornit jedince na to, že víte o jeho chování a že se vám to nelíbí.

Pomáhejte žákům s prací

Výpomoc či vhodná rada učitele může velmi napomoci předejít neukázněnému chování žáků.

Změňte činnost nebo tempo práce

Volba činností a tempo velmi ovlivňuje zájem a zapojení žáků. Pokud učitel vidí potřebu změny, neměl by prodlužovat aktivitu žáků, ale naopak by měl přejít k jiné činnosti či ji dočasně pozastavit a nahradit jinou.

Všímejte si nežádoucího chování

Je nutné dát žákům najevo, že se vám, jako učiteli, něco nelíbí; ať už očním kontaktem, přerušením výkladu či přísným výrazem tváře. Pravidlem by mělo být především nepřehlížet nežádoucí chování.

Z důvodů objevování se nekázně i přes použití preventivních strategií, budu se níže zabývat metodami pro řešení neukázněného chování.

4. 2 Strategie pro řešení neukázněného chování

Po prostudování literatury k tomuto tématu uvádím několik postupů, jak reagovat na rušivé chování ve výuce. Podle S. Bendla (2005) může být jednou z metod řešení nekázně tzv. modelování chování žáka.

4. 2.1 Techniky modifikace chování

Existuje několik technik jak modelovat žákovu chování. Tyto techniky jsou významným nástrojem, který umožňuje učitelům analyzovat chování dítěte. Patří sem odměňování žáků za správné chování, různé úmluvy o chování (děti uzavřou s učitelem určitou úmluvu o chování a pokud se budou chovat ukázněně, získají nějakou odměnu), záznamní arch (dítě se zavazuje k určitému chování během vyučovací hodiny, posléze učitel potvrdí list dítěti svým podpisem.), ale také například použití tzv. pravidla přesycení. Přesycení představuje způsob, jak žákovi „znechutit“ určitý typ jeho nevhodného chování. Žák musí sám dojít k závěru, že jeho chování není vhodné a únosné. Autor knihy *Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele* (Bendi, S., 2005) uvádí konkrétní příklad pravidla přesycení: „*Žák ve třídě, jejíž strop je podpírán několika sloupy, vylezl na vršek sloupů a rozhodl se tak podráždit paní učitelku. Paní učitelka ale řekla žákovi, ať si tam tedy zůstane a začala vykládat látku. Žákovi to samozřejmě začalo být po určité době nepohodlné a chtěl dolů. Když učitelka viděla, že žert žáka začíná být jeho utrpením, nechala ho slézt dolu.*“ (Bendi 2005, s. 64). Učitelka tedy nechala působit nežádoucí chování žáka dostatečně dlouho a pravidlo přesycení se mohlo začít projevovat. Je ale zřejmé, že tato metoda se dá používat jen v málo případech, a to, pokud není žák ani nikdo jiný ohrožen.

Osvědčenou metodou modifikace chování je také systematické posilování. Žák může za určité chování dostávat žetony, které může posléze vyměnit za zvláštní výhody, a naopak za nevhodné chování mu mohou být žetony odebrány. Jde o tzv. úmluvu o chování. Jinou metodou, na kterou S. Bendi (2005) poukazuje, může být například tzv. záznamní lístek. Na konci týdne má dítě možnost vyměnit si lístek za osvědčení, že dobře obstálo. Tato metoda má ale i svá negativa: udělování odměny až na konci týdne nemusí být pro všechny dost atraktivní, není zde možnost rozlišení jednotlivých projevů chování, je pokryta pouze celková stránka chování dítěte během vyučovací hodiny.

S. Bendi (2005) také dodává, že je důležité, pokud žák vykazuje více projevů nekázně najednou, soustředit se nejprve jen na jeden. Ten odstranit a posléze přistoupit k dalšímu.

4. 2. 2 Obecný postup v oblasti modifikace chování ve škole

„David Fontana (1997) uvádí, jaký má být počáteční postup v modifikaci chování. Jeho algoritmus sestává ze dvou základních kroků. První krok spočívá v tom, že učitel sepíše jednotlivé způsoby nežádoucího (neukázněného) chování spolu se svými vlastními obvyklými reakcemi. Druhý krok představuje sestavení dalšího soupisu, který obsahuje všechny způsoby chování, které by měly být u daného žáka či žáků podporovány, přičemž ke každému z nich opět uvede svou vlastní odezvu při těch vzácných příležitostech, kdy se toto chování objeví. “ (Bendi 2005, s. 194).

Po sepsání těchto seznamů by mělo následovat zamyšlení učitele nad jeho reakcemi a učitel by měl dojít k závěru, že výhodnější je chválit ukázněné chování než kárat a upozorňovat na chování nevhodné. Po určité době by měl učitel zopakovat soupis u týž žáků a následně by tak měl zjistit, že jeho přístup se změnil a že nyní především žáky chválí.

S. Bendi (2005) ve své publikaci uvádí pro lepší představu konkrétní příklad:

1. krok

Terčové chování	Odezva učitele
Dítě na začátku hodiny vstupuje do třídy s hlukem.	Učitel říká: „Už jsem ti řekl, abys nedělal takový rámus.“
Dítě si nepřipraví knihy, když je to třídě prikázáno.	Učitel: „Proč nemůžeš udělat, co ti řeknu jako všichni ostatní?“

2. krok

Chování	Odezva učitele
Dítě na začátku hodiny	Učitel si s úlevou

vstupuje do třídy tiše.	oddychne a obrátí se ke svým poznámkám.
Dítě si připraví knihy jako ostatní.	Učitel začne s výukou.

Na základě vlastní zkušenosti z praxe mohu potvrdit, že nejčastější reakcí na „správné“ chování je přehlížení této skutečnosti. Chování neukázněné je naopak často učiteli napomínáno, a to s příděchem ironie.

Z těchto důvodů a dalších se pokusím na základě přečtené literatury níže sestavit několik rad pro učitele z hlediska problematiky kázně.

4. 3 Konkrétní rady učitelům při nekázni

Podporujte kladné chování žáka, povzbuzujte u žáka veškeré pozitivní snahy

Domnívám se, že toto tvrzení je, jedním z mnoha, ovlivňujícím činitelem udržení kázně ve třídě. Je třeba poukazovat na správné chování žáků a je především nutné, aby toto chování brali na vědomí sami žáci.

A[^]vyhrocujte konflikt

Mezi učitelovy dovednosti by mělo patřit umění ovládat se. Při emocionálním vzrušení může mít učitel často tendence ukázat žákovi svoji autoritu a to především takovým způsobem, kdy chce dokázat, že má „navrch“. Domnívám se, že učitel by měl v takovéto situaci využít svých sociálních dovedností a zvolit vhodnou strategii pro řešení nastalého problému. Dalším důvodem, proč zůstat klidný, je, že žák se rychleji ovládne a brzy se sám uklidní.

Ponechte žákům určitou svobodu rozhodování

Učitel by si měl být vědom toho, že i žák má právo na svůj názor. Myslím si, že je například vhodné se žáky tvořit jejich vlastní pravidla pro chování ve třídě. Žáci mají možnost vyjádřit se a učitel se může při nevhodném chování žáků obrátit na jejich pravidla a poukázat na to, že šije sami vytvořili.

Nedávejte najevo, že vás žákovo jednání zraňuje

Vhodnějším způsobem, než ukázat žákovi, že vás jeho chování zraňuje, je reagovat neutrálně a nebrat si jeho jednání osobně.

Projevte zájem o žáka

Každý jedinec, a tedy i žák ve škole, chce cítit vřelost ke své osobě. Pokud žák bude vědět, že ho, jako učitel, nepřehlídíte, nebude se snažit upozorňovat na sebe nevhodným chováním.

Bud'te vstřícní, empatičtí; žák by Vám měl důvěřovat

Vidíte-li, že má žák nějaký problém, přistupte k němu a zeptejte se, co se děje. Udělejte i vy první krok; někteří žáci jsou stydliví a raději se utápí ve svém stavu než by si požádali o pomoc jako první. Snažte se vytvářet ve vaší třídě příjemnou atmosféru, kde nevládne strach a stres. Žáci pak budou otevřenější a problémy se budou řešit snadněji.

Zadávejte úkoly přiměřené věku žáků, snažte se o zábavné hodiny

Přiměřenost úkolu, ať už z hlediska množství či obtížnosti, patří mezi základní pedagogické zásady. Pokud bude žákovi přidělen úkol, na který není dostatečně připraven a je zřejmé, že ho nemůže sám, bez pomoci druhých, zvládnout, objeví se velmi pravděpodobně rušivé chování. Žák bude buď vyhledávat pomoc u dalších spolužáků nebo se přestane snažit usilovat o řešení úkolu a rezignuje. Pokud nebude úkol pro žáka dostatečně zajímavý a vyzývaví, může se stát, že žák přestane mít zájem o danou látku a pokud by se takovéto situace opakovaly, mohl by ztratit zájem i o celý předmět. Proto je velmi důležité volit vhodné činnosti a přiměřené úkoly žákům.

Pokuste se zjistit příčinu neukázněného chování

Učitel by měl vyhledávat příčiny rušivého chování žáků. Dosti často zjištění příčiny napomůže řešení problému a neukázněné chování se tak nemusí opakovat. Na základě své dosavadní praxe mohu říci, že je samozřejmě jednodušší dotyčného žáka pokárat a dál situaci neřešit, ale na druhou stranu mohu potvrdit, že když jsem zjistila příčinu situace, účinek byl mnohem silnější a rušivé chování žáka vymizelo.

Dejte žákovi možnost interpretace zdůvodnění vlastního chování

Domnívám se, že tento krok je velmi zásadní. Žáka může tížit určitý problém, o kterém učitel nemá ani tušení. Žák si navíc uvědomí, že o něj máte zájem a že se vám může svěřit.

Dodržujte se žáky oční kontakt

Uvidí-li žák, že se díváte právě na něho a že se vám nelíbí to, co dělá, pravděpodobně svého chování zanechá, a vy, jako učitel, nemusíte přerušovat výuku napomináním. Oční kontakt se žáky může napomoci i prevenci nekázně. Žáci uvidí, že mluvíte k nim a nejen tak, abyste odříkal/a látku, protože je to v osnovách.

Chvalte své žáky, a to i dříve, než se projeví nekázeň

Pochvala působí vždy příjemně. I dospělý člověk je rád za něco pochválen a u dětí je to o to pravdivější.

Snažte se vytvořit pozitivní klima ve třídě, vystupujte přátelsky, usmívejte se

Klima ve třídě je velmi důležité, a to nejen pro řešení nevhodného chování, ale i všeobecně pro dobrý pocit. Žáci by se měli vracet do školy s pocitem radosti a ne stresu z toho, za co budou opět pokáráni a potresáni. Je podstatné si také uvědomit, že i přátelský úsměv má velkou sílu a řekne o nás mnoho věcí.

Začleňujte žáky do práce

Budou-li žáci po většinu času zaměstnáni, nebudou mít čas vyrušovat. Toto tvrzení je, podle mého názoru, výstižné. Ale přesto to není tak jednoduché, jak to vypadá. Učitel musí žáky zapojit do práce, měl by převést většinu aktivity na ně, ale také musí volit takové činnosti, kdy žáci budou mít zájem pracovat a přitom se budou něčemu učit.

Dejte najevo svou nespokojenost s nekázní včas

Žák by měl od začátku svého chování vědět, že se vám to nelíbí. Pokud bude učitel chování žáka přehlížet a začne ho řešit až když je to opravdu neúnosné, může být dotyčného žáka již obtížné usměrnit.

Neztrácejte nervy, snažte se ovládat své emoce

Ovládnutí emocí by mělo být pro učitele samozřejmostí. Není to jednoduché, ale učitel by si měl být vědom toho, že žáci jsou ve škole, proto, aby se něčemu naučili a každý z nich má právo se něco dozvědět. Není tedy možné chovat se k žákům podle svých sympatií a antipatií. Pokárat žáka za nevhodné chování ano, ale všechny žáky za stejné chování.

Nemstěte se žákům trestem či známkou

Mezi další dovednost učitele by mělo patřit umění nebrat si nic osobně. Domnívám se, že pokud si učitel nebude připouštět věci k tělu a bude reagovat objektivně, nebude mít poté problémy se mstěním se žákům.

Snažte se se žáky udržovat rovnoprávný vztah

Žáci by měli vědět, že jsou vašimi partnery a že vy, jako učitel, nebudete využívat svého postavení v jejich neprospěch.

Odměňujte žádoucí chování

U většiny žáků platí, že bude-li jejich chování odměněno, bude se pravděpodobně opakovat. Především na prvním stupni Zš se děti chtějí zavděčit učiteli. Učitel může tohoto při určitých situacích využít.

Snažte se, aby žáci cítili potřebu spoluvytvářet pozitivní klima; žáci by si měli uvědomit smysl správného chování

Každý žák by měl pocítit stav, že je potřebný pro běh třídy. Každý je něčím výjimečný a může něčím přispět. Učitel by měl vést žáky k vědomí tohoto a měl by zároveň dbát na jejich vhodné chování, které by mělo být následně zvnitřněno i u žáků samotných.

Nestresujte žáky

Stresovaný žák by se mohl chovat jinak, než by on sám chtěl a než vy, jako učitelé, byste čekali.

Neřešte závažnější problémy se žáky veřejně, ale spíše mezi čtyřma očima

Při řešení konfliktu v soukromí se vám žák spíše otevře, než-li při rozebírání situace přede všemi. Každý žák má své soukromí stejně tak jako dospělý člověk.

4. 4 Požadavky na učitelovy dovednosti

Zeptali-li bychom se různých lidí, například rodičů žáků či samotných pedagogů, na otázku Jaký by měl učitel být?, jistě bychom nenašli totožné názory. Zřejmé ale je, že by učitel měl splňovat jisté pedagogické dovednosti. Ch. Kyriacou (1996) klasifikuje tyto dovednosti takto:

1. plánování a příprava - dovednost volit vhodné postupy pro dosažení stanovených cílů
2. realizace vyučovací jednotky (hodiny) - dovednost zapojit žáky do vyučování
3. řízení vyučovací jednotky (hodiny) - dovednost organizovat výuku tak, aby byla udržena pozornost žáků, jejich zájem a aktivní účast na výuce
4. klima třídy - dovednost vytvořit atmosféru, kdy žáci získávají kladný postoj k výuce
5. kázeň - dovednost k udržení pořádku ve třídě a k řešení projevů nežádoucího chování
6. hodnocení prospěchu žáků - dovednost vhodně hodnotit žáky, a to ať z důvodů dalšího vývoje či záznamu o jejich výsledcích
7. reflexe vlastní práce a evaluace (sebehodnocení) - dovednost potřebná pro hodnocení vlastní práce s cílem ji v budoucnu zlepšit

Než přistoupím ke konkrétním bodům, jaký by měl učitel být, zmíním několik tvrzení, která uvádí Ch. Kyriacou (1996) v souvislosti s kázní a jejími problémy:

- řád je do značné míry založen na vytvoření kladného klimatu třídy
- učitel sděluje žákům vhodným způsobem jeho požadavky, týkající se jejich chování
- učitel sleduje chování žáků a uskutečňuje vhodné kroky pro předejití nežádoucímu chování
- při řešení nevhodného chování žáků uplatňuje učitel prověření a projednání případu

Učitel by si měl uvědomit, že je nutné brát na vědomí dvě složky kázně, a to prevenci nevhodného chování a následné řešení. Nelze tedy pouze řešit nastalé situace, ale také je třeba jim předcházet.

Nyní se pokusím na základě přečtené literatury sepsat několik konkrétních bodů, jaký by měl vlastně učitel být:

důsledný

měl by mít rád děti

schopný vést efektivní hodiny se zajímavým obsahem, vést poutavý výklad, volit adekvátní a pestré učební metody

sebevědomý, schopný sebevědomě vystupovat

- schopný humoru (zasmát se spolu se žáky)

spravedlivý

- měl by jít příkladem žákům

- měl by nechat dětem možnost podílet se na tvorbě pravidel

V následující kapitole se budu zabývat tématem začínající učitel. Domnívám se, že učitelé s minimální praxí mají častěji problémy s udržení kázně ve třídě než učitelé s dlouholetou zkušeností. Zároveň se často setkávají s mnoha dalšími problémy.

5. *Začínající učitel a problémy, se kterými se může setkat*

Absolvent vysokoškolského studia se při nástupu do praxe často setkává s obtížemi, na něž není dostatečně připraven. Musí se přizpůsobit zcela novým podmínkám práce ve srovnání se studiem na vysoké škole. Překonání nebo přetrvání obtíží může nadlouho ovlivnit pracovní úsilí i pracovní výsledky začínajícího učitele. Příčinou je skutečnost, že učitel nemá dostatek zkušeností a praxe; pedagogická fakulta připravuje studenta spíše po stránce teoretické a metodické. „ *Teoretické vzdělání nemůže přirozeně nahradit zkušenosti a specifické prostředí praxe.* ” (Sborník prací pedagogické fakulty v Brně 1980, s. 87).

Záleží na samotném vyučujícím, jak rychle zvládne adaptační proces. Autoři knihy *Učitel v prvních letech praxe* (Sborník prací pedagogické fakulty v Brně, 1980) se domnívají, že na toto má vliv několik aspektů osobnosti. Ve své publikaci uvádějí předpoklady dobré sociálně - profesionální adaptace. Tyto předpoklady lze zachytit následujícím schématem:

vnitřní předpoklady

Osobnost

Odpovídající úroveň profesionálních schopností

Odpovídající úroveň pedagogických dovedností a návyků

Odpovídající stupeň rozvoje ostatních vlastností osobnosti

vnější předpoklady

Optimální sociální prostředí

Sociální prostředí školy

Sociální prostředí rodiny

Prostředí sociální aktivity (angažovanosti)

Mezi další aspekty adaptace učitele patří:

- odborná připravenost učitele
- pedagogická připravenost učitele
- metodická připravenost učitele
- jednání se žáky

Úspěch učitele nezávisí ale pouze na jeho schopnosti adaptace. Ovlivňuje to mnoho dalších faktorů. Může například přispět kolektiv učitelského sboru, který je často rádčem a pomocníkem.

Mladý absolvent také přichází do praxe s určitým očekáváním. Začínající učitel je na začátku své praxe nabitý a nadšený. Posléze ale zjišťuje, že práce není tak snadná, jak se na začátku zdálo. Dochází tak k rozporu mezi realitou a jeho očekáváním. Učitel také postupně zjišťuje, že učitelská profese je velmi časově náročná; učitel nejen odučí hodiny, na které se připravoval, ale má také určité povinnosti nad rámec přímé výuky. Mezi ně patří organizační povinnosti, jako je například administrativa či dozor ve třídách a chodbách.

V následujících kapitolách se pokusím na základě prostudované literatury vypsát výčet rizik pro začínajícího učitele a pokusím se vymezit kázeňské problémy, se kterými se učitel může setkat na začátku své praxe. Poté se pokusím shrnout požadavky, které jsou na začínajícího učitele kladeny.

5. 1 Rizika, se kterými se začínající učitel může potkat

„ Každý začátek výkonu povolání je spojen s mnohými obtížemi a úskalími, i když se adept na své povolání studiem pečlivě připravoval. ” (Sborník prací pedagogické

fakulty v Brně 1980, s. 65). S autory tohoto tvrzení jednoznačně souhlasím. Začínající učitelé se setkávají s mnoha různými problémy; často přicházejí do školy, kterou neznají - seznamují se tedy s prostředím školy, s dětmi, rodiči, učiteli a s celým vedením školy. Velmi často jsou učitelé při nástupu do nové třídy vystaveni prvním výchovným problémům a jsou nuceni je řešit. Na každém je, jak se s nekázní dětí vyrovná, a jaké metodické postupy bude volit; ať už metodu přesvědčování, pokárání, vyhrožování, potrestání, napominání či bude volit odměnu a pochvalu.

Ve třídě se mohou setkat různé typy dětí, od dětí problémových, agresivních, hyperaktivních až po děti introvertní, které se drží v pozadí. Učitel by se měl pokusit vycházet s celou třídou a neměl by nikoho z dětí upřednostňovat. Je důležité si také uvědomit, že učitelé působí na děti i výchovně (duševní i morální vývoj žáků). Proto by učitel měl být vzorem pro žáky a měl by se chovat tak, jak vyžaduje od samotných žáků.

Začínající učitelé mohou mít také potíže s řešením některých psychologických problémů ve výuce. Mezi ně patří například neprospěch žáků, zaostávající, opožděný žák, školní zralost, nesoustředěnost žáků či pracovní morálka. Učitel může svojí osobností a svými činnostmi, což je na tomto místě nutné zmínit, ovlivnit okamžitý stav ve třídě, ale i samotné klima třídy. Může volit různé činnosti, aktivity pro žáky, zajímavé motivace.

Důležité je také dbát na věk žáků a na jejich aktuální stav a náladu. Učitel by neměl žáky přetěžovat, ale zároveň by je neměl ani podceňovat. Na základě dosavadní praxe musím také podotknout, že pedagogický úspěch učitele závisí na péči, kterou věnuje přípravě na vyučování, plánování a organizaci vzdělávacího procesu. Učitel působí na žáka nejen obsahem učiva, ale i svým jednáním a vůbec komplexně celou svou osobností.

Mezi další problémy, se kterými se může učitel setkat, patří například vybavenost školy. Pokud není třída, ve které učitel vyučuje, dostatečně vybavena či zařízena podle

představ vyučujícího, může se objevovat neukázněné chování žáků, ke kterému by v "ideální" učebně pravděpodobně ani nedošlo.

Dalším úskalím pro začínajícího učitele může být dosavadní kolektiv na škole. Učitel se může potkat s kolegy, kteří nebudou chápat nové, moderní postupy, které začínající učitel prosazuje ve výuce, a budou nadále přesvědčeni o svých dosavadních technikách. Neshody v učitelském sboru mohou vést až k netaktnímu chování před žáky. Pokud učitel nebude vycházet s kolegy, nebude mít například ani možnost s kým se poradit ohledně nekázně. Často může být začínající učitel tímto chováním kolegů odrazen od celého povolání a může odejít ze školství. Na druhou stranu, mohou učitele podpořit a "podržet" právě žáci a jejich chování. Velkým povzbuzením jsou pro učitele také dobré výsledky a úspěchy žáků, pěkný vztah dětí a rodičů k učiteli a nebo zájem žáků o práci. V dnešní době se ale také může učitel bohužel setkat s nevlídnými rodiči dětí či celým okolím. Pokud bude učitel muset řešit neukázněné chování nejen se žáky, ale také s jejich rodiči či zákonnými zástupci, může se setkat s opačným chováním, než by očekával. Rodiče mohou tvrdit, že vina je na straně učitele a že jejich dítě se doma chová bezproblémově. Tyto rozpory se řeší obtížně, ale přesto má učitel jisté možnosti, jak postupovat. V tomto případě se doporučuje, aby učitel pozval rodiče do školy a popovídal si s nimi o prospěchu či chování žáka. Učitel může volit i cestu písemnou, kdy rodičům napíše vzkaz do žákovské knížky či dopis. Může také rodiče pozvat do hodiny, kde je jejich dítě, a oni mohou vidět, jak se učitel k dětem chová a jak výuka probíhá.

Jelikož úskalí, která jsou přichystána na učitele na začátku jeho praxe, je mnoho, pokusím se je nyní na základě prostudované literatury shrnout do několika bodů:

- **vytváření dobrého kolektivu ve třídě**
- řešení vztahů s dětmi
- řešení výukových potíží žáků
- charakterizování žáků
- různé složení třídy

- problematika třídnictví
- známkování
- nevlídnost okolí, styk s rodiči žáků
- řešení vztahů v učitelském sboru

5. 2 Začínající učitel a požadavky, které jsou na něj kladeny

Přestože se učitel, který právě vystudoval pedagogickou fakultu a nastoupil do praxe, může setkat s mnoha problémy, jsou na něj kladeny vysoké požadavky. Pokud učitel na tyto požadavky nebude připraven, mohou se v jeho výuce objevit časté kázeňské problémy žáků.

Nyní se pokusím shrnout požadavky na učitele do několika bodů podle Havlíka, R. a kol. autorů (1998):

- Prvním požadavkem na ideálního učitele je mít rád děti a mládež, a být schopen s nimi komunikovat.
- Druhým požadavkem je být dobře informovaný. Učitel by měl být schopen disponovat vědomostmi, které jsou pro jeho obor důležité. Je nutné si ale uvědomit, že učitel je také jen člověk a že nemusí znát odpověď na všechny otázky. Měl by si ale umět poradit a měl by být schopen poskytnout radu nebo doporučení, kde odpověď na danou otázku hledat.
- Třetím požadavkem je být flexibilní. Učitel by měl být schopen přizpůsobit se situaci ve třídě, měl by umět reagovat na žáky, jejich aktuální potřeby, ale zároveň by se měl umět vrátit ke svému tématu a cíli, který si předem určil.
- Čtvrtým požadavkem je být optimistický. Učitel by měl být schopen prožívat radost z učení a především by měl dokázat tuto radost předávat žákům.
- Pátým požadavkem je být dobrým vzorem. Jak jsem se již zmínila v předcházejících kapitolách, učitel by si měl uvědomit, že je pro žáky, především prvního stupně, vzorem. Setkání se s dobrým vzorem je pro děti velmi důležité, neboť to může ovlivnit celý jejich postoj k ostatním lidem a celému světu.

- Šestým požadavkem na začínajícího učitele je být schopen uvádět teoretické poznání do praxe. Učitel může být velmi vzdělaný a chytrý a přesto to nemusí být dobrý učitel, pokud neumí své vědomosti a poznatky předávat žákům.
- Osmým požadavkem je být důsledný a trpělivý. Učitel vyžaduje mnoho od žáků, ale pokud není důsledný a nestojí si za svými požadavky, žáci toho dříve či později využijí. Žáci, především na základní škole, potřebují jasná pravidla. Rodiče i veřejnost očekávají, že učitelé dokáží přivést žáky k pokroku v učení. Právě tohoto mohou učitelé dosáhnout svou trpělivostí a důsledností.
- Devátým a posledním požadavkem je být vtipný. Neznamená to být komický, ale především být pozitivně naladěný. Učitel by si měl také dokázat udělat legraci sám ze sebe.

Začínající učitelé si jistě uvědomují, že profese, kterou si zvolili není snadná, že nikdo není nikdy dostatečně připraven, ale zároveň jsou si také snad vědomi toho, že cesta, kterou si zvolili, je nádherná a často naplňující.

6. Shrnutí teoretické části

Po prostudování literatury a sepsání teoretické části je možné říci, že kázeň je jedna z důležitých podmínek vyučování. Můžeme říci, že bez kázně by jen těžko probíhalo efektivní vyučování. Má dvě důležité složky, a to prevenci nekázně a řešení neukázněného chování. Má také mnoho funkcí. Může například chránit žáky před fyzickým ublížením jim samým či jiným bytostem. Ve výuce, kde se nevyskytuje nežádoucí chování, je chráněn i učitel.

Pokud k nekázni dojde, může to být z několika důvodů. Chyba je možná i na straně učitele. Jestliže učitel nevolí ve výuce vhodné postupy a činnosti, které by odpovídaly žákům a zároveň cílům výuky, může se objevit nežádoucí chování žáků. Toto chování může být vyvoláno i momentálním stavem žáka, ale je možné, že je dáno také dlouhodobým vlivem rodinného prostředí jedince.

Podstatnou roli hraje v této problematice také odměna. Ať už je to pochvala či odměna za účelem prevence či následné pochválení za správné chování.

Na kázeň lze nahlížet z hlediska potřeb žáků. Jako každý živý tvor, tak i žáci, procházejí určitými etapami vývoje. Tyto etapy se odrážejí i do pojetí kázně. Proto je nutné si uvědomit potřeby žáků v jednotlivých obdobích jejich vývoje. Podstatné je ale také brát na vědomí potřeby celé třídy jako kolektivu. Mělo by se jednat o soulad potřeb žáků jako jednotlivců, žáků jako kolektivu a potřeb učitele.

Kázeň může mít vliv na klima třídy. Ve třídě, kde se chování žáků nemusí často řešit, nebo je nekázeň vhodně řešena, je jistě atmosféra příjemnější. Za pozastavení také stojí myšlenka, která říká, že kázeň je pojímána žáky a učiteli jinak. Učitel považuje za neukázněné chování často něco, co žák ani jako nekázeň nevnímá. V tomto případě je vhodné sestavovat pravidla pro chování ve třídě společně se žáky. Žáci tak mají možnost vyjádřit své názory a jisté požadavky, a učitelé mohou také na pravidla

poukázat při nekázni ve třídě a mohou zmínit, že si je žáci zvolili sami či je odsouhlasili.

Existuje několik pokusů, jak nekázni předcházet a jak ji řešit. Mezi strategie pro prevenci nekázně patří například sledování žáků, procházení učebnou, udržení očního kontaktu se žáky či volba vhodných činností. Pokud se již nekázeň projeví, existují určité postupy, jak se zachovat. Patří sem například neustálé podporování vhodného chování. Pro řešení nežádoucího chování se nabízí také modifikace chování žáků. Mezi tyto postupy patří tzv. pravidlo přesycení a systematické posilování chování.

Na základě prostudované literatury jsem se pokusila sepsat konkrétní rady učitelům při nekázni ve výuce. Snažila jsem se také pojednat problematiku, jaký by měl učitel být a jak by se měl chovat.

V poslední kapitole teoretické části jsem se věnovala tématu začínající učitel a pokusila jsem se vypsát údaje o problémech, se kterými se může setkat. Snažila jsem se je zohlednit z hlediska kázně.

Věřím, že souhrn vědomostí a informací, který jsem se snažila vytvořit o problematice kázně, obohatí nejen mne, ale i další začínající učitele.

Praktická část

7. Předmět a cíle výzkumu

Předmětem výzkumu je zjištění, co dnešní učitelé považují za neukázněné chování, a jak s nekázní „bojují“ ve výuce na primární škole. Pokusím se zmapovat postupy, které učitelé volí pro prevenci nekázně a pro řešení nežádoucího chování. Dále se pokusím zjistit, co je podle učitelů nejčastější příčinou nekázně žáků a co by jim pomohlo při zabránění vzniku nekázně.

8. Charakteristika výzkumu a jeho metody

Pro svůj výzkum jsem si vybrala Základní školu Campanus v Praze a Základní školu Slovenská v Praze. Důvodem mého výběru byla dostupnost těchto škol.

Školu Campanus navštěvuje v současné době celkem 511 žáků v 21 třídách. První stupeň zahrnuje 12 tříd s celkovým počtem 293 žáků. Základní školu Slovenská navštěvuje přes 400 žáků. Na prvním stupni je nyní 10 tříd.

Výzkum, skládající se ze dvou částí, jsem realizovala s učiteli prvního stupně výše zmíněných škol. V první části výzkumu jsem se zaměřila na dotazník pro učitele. Cílem dotazníku bylo zjištění, jaké chování považují učitelé prvního stupně v současné době za neukázněné a co ještě tolerují. Snažila jsem se také zjistit, které chování je podle učitelů řešitelné v rámci třídy a učitele, a které by se již mělo řešit s ředitelem školy a rodiči žáka. Předmětem druhé části byl rozhovor s týmiž učiteli. V rozhovoru se jednalo již o samotný problém kázně ve výuce.

Dotazník předcházel rozhovoru, neboť jsem chtěla získat prvotní orientaci v názorech učitelů na nekázeň ve výuce. V dotazníku bylo použito polouzavřených a otevřených otázek.

Rozhovorem jsem chtěla získat podrobnější vhled do problematiky kázně a chtěla jsem zjistit, jaké strategie volí učitelé pro prevenci nekázně a pro její řešení. Dozvěděla jsem se od respondentů mnoho přínosných rad týkajících se kázně ve výuce a měla jsem také příležitost seznámit se s jejich dosavadními zkušenostmi. Otázky v rozhovoru byly otevřené, uzavřené a polouzavřené, neboť mým cílem bylo získat co nejvíce informací a ty následně porovnat a vyvodit z nich určité závěry.

Otázky v dotazníku byly zaměřeny na cílené jevy:

Co vše považujete za neukázněné chování u žáků na 1. stupni ZŠ?

Které chování (z předchozí otázky) je podle Vás řešitelné v rámci třídy a učitele?

Které chování by se podle Vás mělo již řešit s ředitelem školy a mělo by mít jisté následky?

Které chování by se podle Vás mělo řešit s rodiči žáka?

Rozhovor byl zaměřen na následující oblasti:

(úplné znění otázek nalezneme v příloze č. 2)

1. Jak často musíte řešit neukázněné chování žáků ve třídě?
2. Kolik času z vyučovací hodiny musíte věnovat na řešení neukázněného chování?
3. Jaké strategie/postupy používáte, abyste zamezili vzniku nekázně?
4. Jaké strategie/postupy používáte pro řešení neukázněného chování žáků?
5. Co Vás vedlo k těmto postupům (které jste zaškrtnula v ot. 3 a 4)?
6. Na co jste se z fakulty cítili připraveni? Jakou přípravu byste potřebovali pro prevenci a reakci s ohledem na žakovu nekázeň?
7. Co je podle Vás všeobecně nejčastější příčinnou neukázněného chování?
8. Co by podle Vás pomohlo zabránění vzniku neukázněného chování a řešení nekázně ve třídě?
9. Myslíte si, že se může neukázněná třída stát ukázněnou? Pokud ano, jakými postupy podle Vás toho lze docílit?

Níže věnuji pozornost stručné charakteristice metod, jichž bylo při mém výzkumu užito.

Dotazník

Podle Průchy (1995) bývá dotazník definován jako metoda pro hromadné shromažďování dat (informací) pomocí písemně zadávaných otázek. V pedagogickém výzkumu je dnes tato metoda aplikována zejména pro zjišťování názorů a postojů žáků, učitelů, rodičů aj. Používání dotazníku vyžaduje určité požadavky. Průcha (1995) uvádí tyto požadavky:

Správná konstrukce dotazníku

Otázky by měly být jednoznačné a srozumitelné. Dotazník může obsahovat otázky otevřené, uzavřené či polouzavřené.

Úměrný rozsah dotazníku

Dotazník by neměl obsahovat neúměrné množství otázek, zvláště obsahuje-li složitější typy položek.

Způsob zadávání dotazníku

Dotazník může být zadáván samotným výzkumným pracovníkem, ale může být také zadáván někým jiným (zástupcem). Každý způsob zadávání má své výhody a nevýhody.

Rozhovor

Průcha (1995) uvádí, že rozhovor je metoda dotazování, při níž je dotazovaná osoba vedena otázkami tazatele k sdělování určitých informací. Metoda rozhovoru je založena na mluvené komunikaci mezi tazatelem a respondentem. Rozhovor může být individuální či skupinový, ale také řízený, kdy si předem připravíme pořadí otázek, nebo volný, ptáme-li se aktuálně podle potřeby a situace. Průcha (1995) poznamenává, že v metodě rozhovoru záleží na formulaci otázek. Nežádoucí jsou otázky sugestivní, které vnucují určitou odpověď. Významnou roli hraje i zaznamenávání odpovědí. Získané údaje mohou být zaznamenávány během rozhovoru, ale tak, aby respondent věděl, co zapisujeme.

8.1 Výzkumný vzorek

Výzkum probíhal celkem s 18 učiteli prvního stupně dvou základních škol. Výsledky mého pozorování tedy nemohu zobecňovat. Z hlediska cílů výzkumu se jedná spíše o ilustrativní charakter.

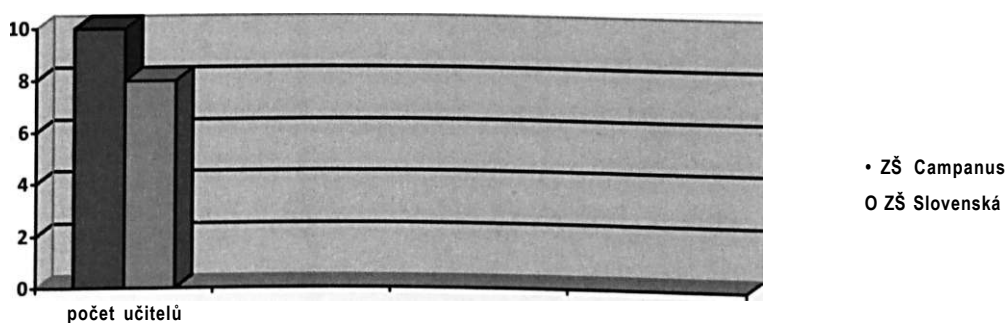
Respondenty tvořily ženy a jeden muž. Názory učitele se významově neodlišovaly od názorů učitelek.

V tabulce č. 1 a v grafickém znázornění uvádím počet učitelů jednotlivých škol.

Tabulka č. 1: počet učitelů jednotlivých škol

Zš Campanus	10
Zš Slovenská	8
Celkem	18

Grafické znázornění:

Z důvodu výzkumu na dvou odlišných základních školách se nyní pokusím stručnou charakteristiku škol z hlediska jejich klima.

Školy Zš Campanus a Zš Slovenská jsou poměrně velké. První i druhý stupeň je v obou školách společně v jedné budově. Žáci různých věkových kategorií se mohou tedy potkávat na chodbách a mohou spolu komunikovat. Podle mého názoru toto není

ani na jedné ze zmíněných škol problémem. Po několika návštěvách obou škol jsem si všimla, že žáci spolu vycházejí dobře, nepostřehla jsem žádné výrazné kázeňské problémy. Samozřejmě nemohu dělat z několika návštěv závěry, ale mohu říci, že prostředí a atmosféra obou škol na mne působili příjemným dojmem. Domnívám se, že kázeň je na obou školách přirozená, nejedná se ani o příliš přísnou kázeň, ale ani o benevolentní přístup učitelů k žákům.

Jelikož mohu říci, že charakteristika prostředí obou škol je si velmi podobná, nepředpokládala jsem při výzkumu příliš odlišné názory učitelů na kázeň.

9. Přehled výsledků výzkumu a interpretace získaných údajů

První část výzkumu byla zaměřena na dotazník s učiteli 1. stupně ZŠ. V druhé části jsem provedla rozhovor s týmiž učiteli.

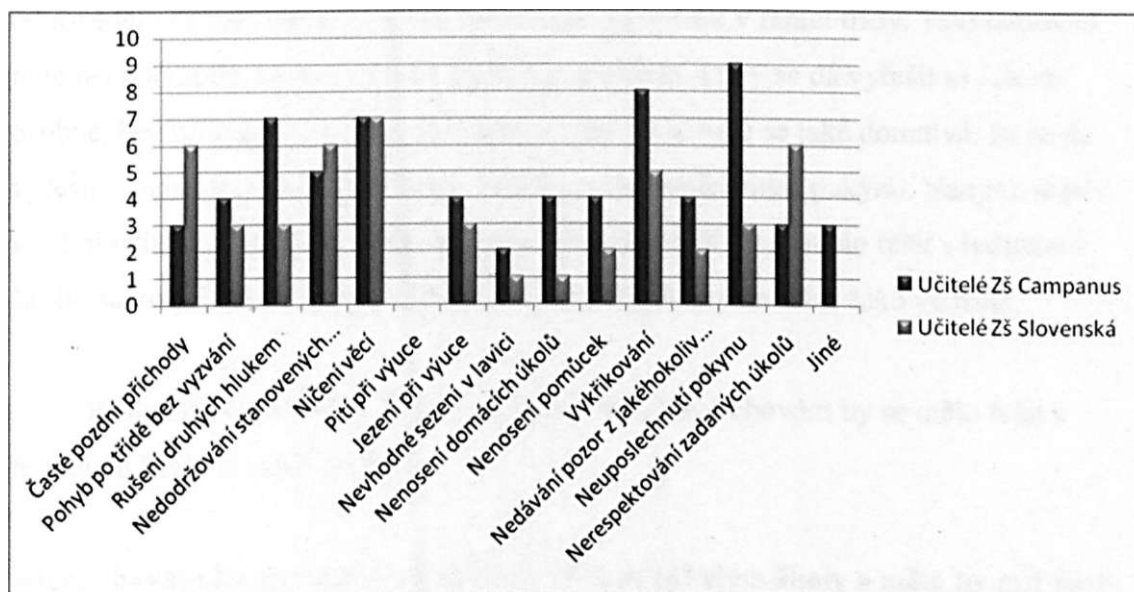
9. 1 Výsledky získané dotazníkem

V následující tabulce č. 2 uvádím chování žáků, které učitelé považují za neukázněné ve výuce.

Tabulka č. 2: neukázněné chování žáků

Neukázněné chování	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Časté pozdní příchody	3	6	9
Pohyb po třídě bez vyzvání	4	3	7
Rušení druhých hlukem	7	3	10
Nedodržování stanovených pravidel	5	6	11
Ničení věcí	7	7	14
Pití při výuce	0	0	0
Jezení při výuce	4	3	7
Nevhodné sezení v lavici	2	1	3
Nenošení domácích úkolů	4	1	5

Nenošení pomůcek	4	2	6
Vykřikování	8	5	13
Nedávání pozor z jakéhokoliv důvodu	4	2	6
Neuposlechnutí pokynu	9	3	12
Nerespektování zadaných úkolů	3	6	9
Jiné	3	0	3
Celkem	10	8	18

Tato tabulka nám upřesňuje, kolik učitelů zaškrtno konkrétní odpovědi. Velmi potěšující je zjištění, že současní učitelé nepovažují za neukázněné chování pití při výuce. Domnívám se, že je to veliký krok dopředu oproti dřívějším dobám. Všichni učitelé základní školy Campanus kromě jednoho považují za neukázněné chování neuposlechnutí pokynu. Na základní škole Slovenská tuto variantu zaškrtnla menšina učitelů. Můžeme se tedy domnívat, že učitel je určitá autorita, žáci by měli poslechnout jeho pokyny, ale zároveň je jen na učiteli, co považuje za podstatné, které chování je pro něj rušivé a které ne. Co je dále považováno za nežádoucí chování je vykřikování a rušení druhých hlukem. Naopak menšina učitelů obou škol zaškrtnla v této otázce

nevhodné sezení žáka v lavici. Domnívám se, že tento problém se objevuje spíše až ve vyšších ročnících - na druhém stupni či na středních školách. V odpovědích se také v možnosti „jiné“ vyskytl názor, který říká, že mezi neukázněné chování patří také ubližování spolužákům, nemístné poznámky na spolužáky, honění se a křik o přestávkách. Jeden z učitelů uvedl do neukázněného chování zapnutý mobilní telefon.

Následující položka v dotazníku se týkala neukázněného chování a jeho řešitelnosti v rámci třídy a učitele.

Které chování (z předchozí otázky) je podle Vás řešitelné v rámci třídy a učitele?

Všech 10 učitelů základní školy Campanus a 7 učitelů základní školy Slovenská odpovědělo na tuto otázku, že vykřikování se dá vyřešit v rámci třídy. Tato odpověď mne nepřekvapila. Domnívám se, že toto je problém, který se dá vyřešit se žákem osobně, bez přítomnosti rodičů či ředitele. Většina učitelů se také domnívá, že se dá vyřešit v rámci třídy rušením druhých hlukem a neuposlechnutím pokynu. Naopak téměř všichni učitelé se shodli na tom, že ničení věcí druhých by se mělo řešit s ředitelem školy; samozřejmě až po několikátém, neúspěšném napomínání žáků ve třídě.

Poslední dvě otázky v dotazníku zjišťovaly, které chování by se mělo řešit s ředitelem školy a rodiči žáků.

Které chování by se podle Vás mělo již řešit s ředitelem školy a mělo by mít jisté následky?

Které chování by se podle Vás mělo řešit s rodiči žáka?

Učitelé v této položce uváděli více možností, a tak z mého výzkumu vyplývá, že učitelé se snaží nejprve vyřešit nekázeň v rámci třídy a pokud to nepomáhá, řeší situaci či opakované nevhodné chování s ředitelem školy.

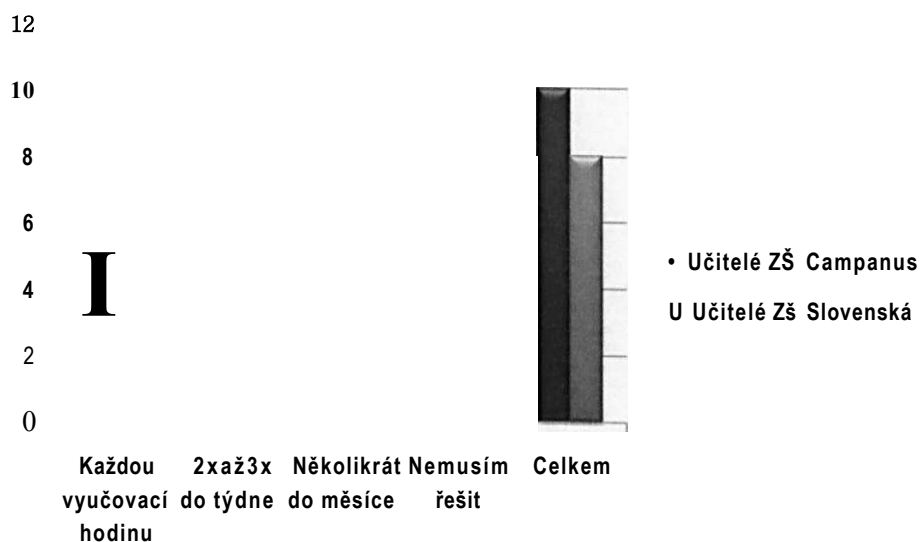
Z výsledků je také vidět, které chování je třeba při častém opakování řešit s rodiči žáků. Mezi nejčastější odpovědi patřily: časté pozdní příchody do výuky, nenošení domácích úkolů. Učitelé uváděli mezi chování, které by se mělo řešit s rodiči žáků, také agresivitu, záškoláctví, špatný vztah ke spolužákům, ubližování dětem či nevhodné

trávení volného času dítěte. Jedna respondentka uvedla i drzé chování a odmlouvání učiteli. Také považuje za nutné probrat s rodiči špatný návyk chybného držení těla žáka a nevhodné držení pera, pokud se jedná o trvalý problém.

9. 2 Přehled získaných údajů rozhovorem

1. Jak často musíte řešit neukázněné chování žáků ve třídě?

	Učitelé ZŠ Campanus	Učitelé ZŠ Slovenská	Celkem
Každou vyučovací hodinu	6	3	9
2x až 3x do týdne	1	1	2
Několikrát do měsíce	2	4	6
Nemusím řešit	1	0	1
Celkem	10	8	18

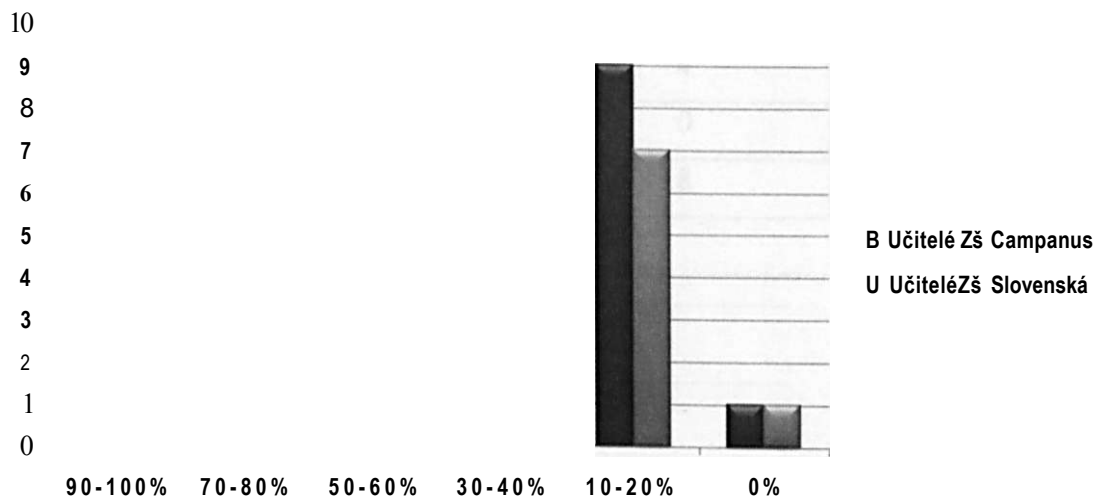

Tato tabulka upřesňuje, jak často učitelé musí řešit nežádoucí chování žáků při výuce. Odpovědi na tuto otázku jsem předpokládala. Během své dosavadní praxe jsem si ověřila, že nekázeň je při výuce častým jevem. Toto mé zjištění potvrzují i výsledky výzkumu. Pouze jeden učitel na ZŠ Campanus uvedl, že řeší nevhodné chování žáků jen několikrát do měsíce. Jeden z učitelů uvedl, že nekázeň řešit nemusí. Učitelé ZŠ

Slovenská nekázeň řeší převážně několikrát do měsíce. Můžeme tedy říci, že větš učitelů se nekázní musí zabývat často, téměř každou vyučovací hodinu.

2. Kolik času z vyučovací hodiny musíte věnovat na řešení neukázněného chování?

Cas z hodiny	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
90 - 100%	0	0	0
70 - 80 %	0	0	0
50 - 60 %	0	0	0
30 - 40 %	0	0	0
10-20 %	9	7	16
0%	1	1	2
Celkem	10	8	18

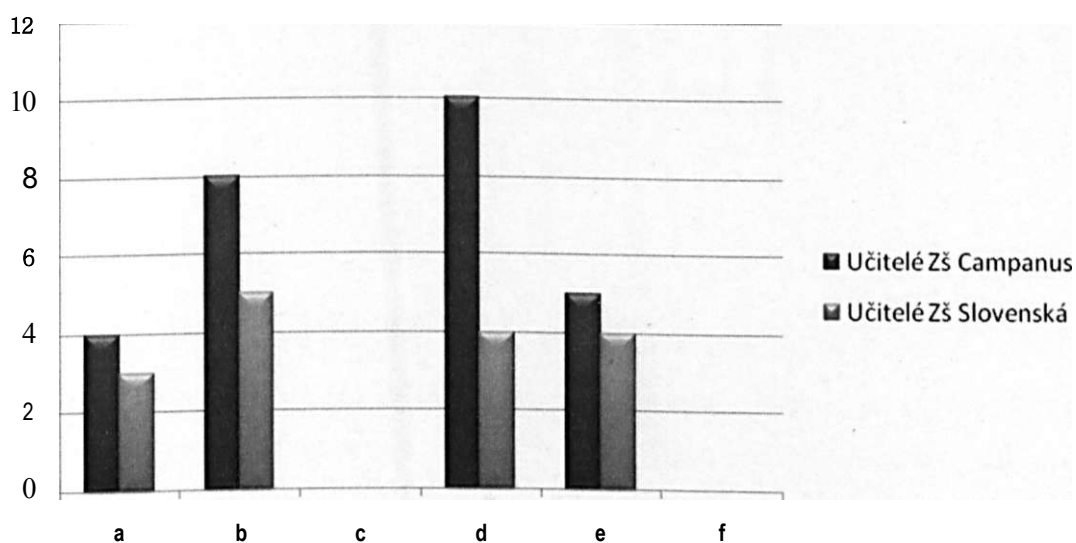

Z výsledků vyšlo, že řešení neukázněného chování zabírá učitelům především 10 až 20 % času z výuky. Několik učitelů mi sdělilo, že situace vzniklé neukázněným chováním žáků zabírají často i méně času než 10 %, jak uvádím v možnostech odpovědí. Pouze dva učitelé uvedli, že čas ve vyučovací hodině nemusí ztrácet řešením nekázně, jelikož se takovéto chování u nich ve třídě nevyskytuje.

3. Jaké strategie/postupy používáte, abyste zamezili vzniku nekázně?

- a) hry
- b) důsledná organizace výuky
- c) vyhýbání se aktivitám, při kterých se často objevuje nekázeň
- d) časté střídání činností ve vyučovací hodině
- e) zapojování žáků do tvorby pravidel chování ve třídě
- f) jiné:

	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
a	4	3	7
b	8	5	13
c	0	0	0
d	10	4	14
e	5	4	9
f	0	0	0
Celkem	10	8	18

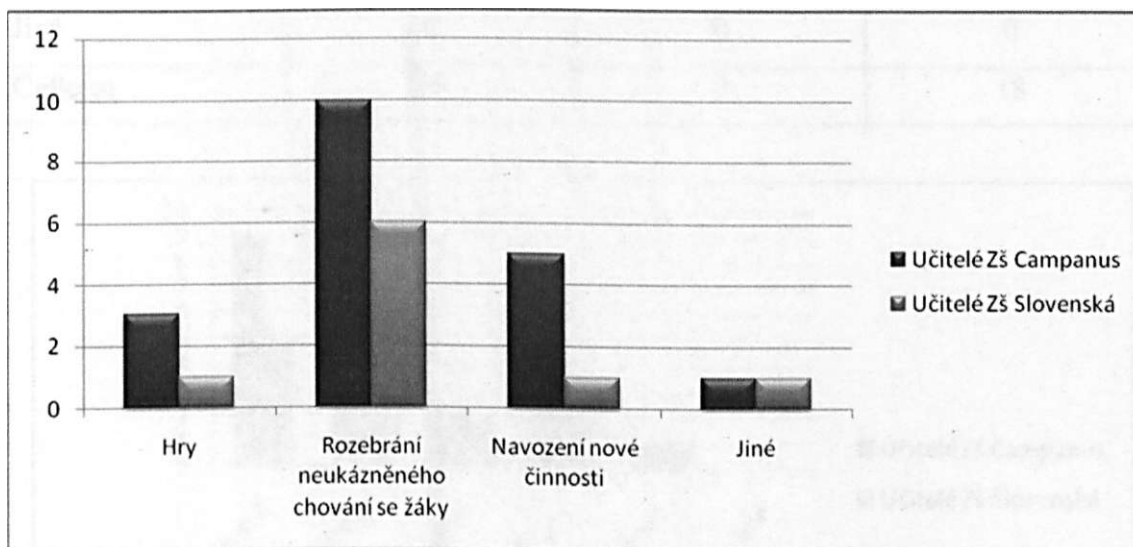

Všichni učitelé Zš Campanus se shodli na tom, že nejvhodnější strategií, jak zamezit vzniku nekázně, je časté střídání činností během vyučovací hodiny. Žáci jsou

tak podle učitelů zaměstnání a nemají mnoho času na "zlobení". Aktivita, kterou učitel zvolil, je nepřestane bavit, neboť učitel ji do té doby sám změní. Z výsledků také vyplývá, že učitelé se nesnaží úmyslně se vyhýbat činnostem, při kterých vzniká nežádoucí chování. Snaží se tomuto zabránit jinými postupy. Učitelé nepodceňují ani organizaci výuky. Sdělili mi, že organizace je důležitá, že by se neměla podceňovat a především by měla být dobře promyšlená a přizpůsobená třídě. Polovina z dotázaných učitelů na Zš Campanus i na Zš Slovenská zapojuje žáky do tvorby pravidel.

4. Jaké strategie/postupy používáte pro řešení neukázněného chování žáků?

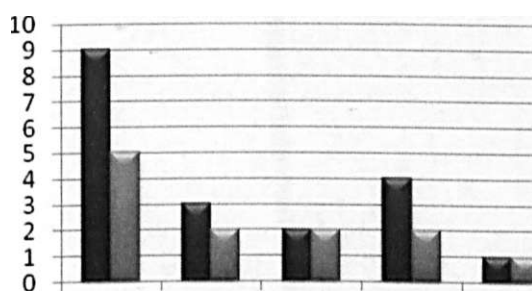
Strategie pro řešení nekázně	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Hry	3	1	4
Rozebrání neukázněného chování se žáky	10	6	16
Navození nové činnosti	5	1	6
Jiné	1	1	2
Celkem	10	8	18

Na základě výsledků je zřejmé, že učitelé nejčastěji volí cestu rozebrání problému se žákem či žáky. Poměrně málo učitelů řeší nekázeň hrou. Domnívám se, že toto je odůvodněno tím, že hry pro řešení chování nejsou příliš rozšířené a učitelé o nich nemají povědomí. Několik učitelů také volí cestu navození nové činnosti. Soustředěnost žáků se tak přenese jinde a na nežádoucí chování není v tomto momentě čas, ani příležitost. V odpovědi v možnosti „jiné“ se také objevila strategie zápisu do žákovské knížky a případně jednání s rodiči žáka.

5. Co Vás vedlo k těmto postupům (které jste zaškrtnla v ot. 3 a 4)?

Postupy	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Dlouholetá praxe/zkušenost	9	5	14
Konzultace s kolegy	3	2	5
Skolení	2	2	4
Prostudovaná literatura	4	2	6
Pedagogická fakulta	1	1	2
Jiné	0	0	0
Celkem	10	8	18

u UčiteléZš Campanus
W UčiteléZš Slovenská

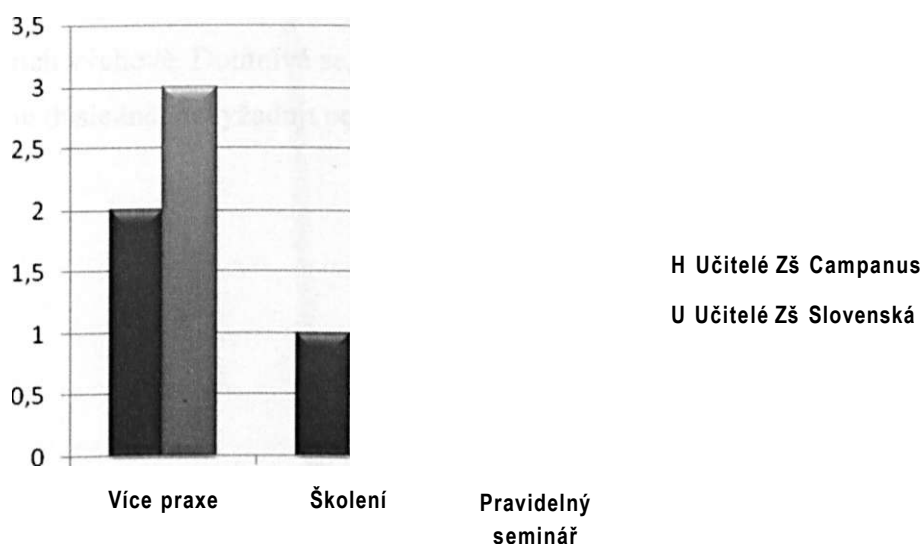
.O <y

U této položky uváděli učitelé hned několik možných reakcí. Toto jsem očekávala. Ze své zkušenosti mohu říci, že pokud má někdo nějaký problém, ať už s kázní žáků ve třídě či s něčím jiným, většinou se jde poradit s okolím, s kolegy a zároveň si vyhledává informace například v literatuře. Na základě výsledků je zřejmé,

že nejvíce pomáhá učitelům při řešení kázeňských přestupků žáků a při prevenci nekázně jejich dlouholetá praxe či zkušenost.

6. Na co jste se z fakulty cítili připraveni? Jakou přípravu byste potřebovali pro prevenci a reakci s ohledem na žákovu nekázeň?

Potřebná příprava	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Více praxe	2	3	5
Skolení	1	0	1
Pravidelný seminář	1	0	1
Celkem	10	8	18

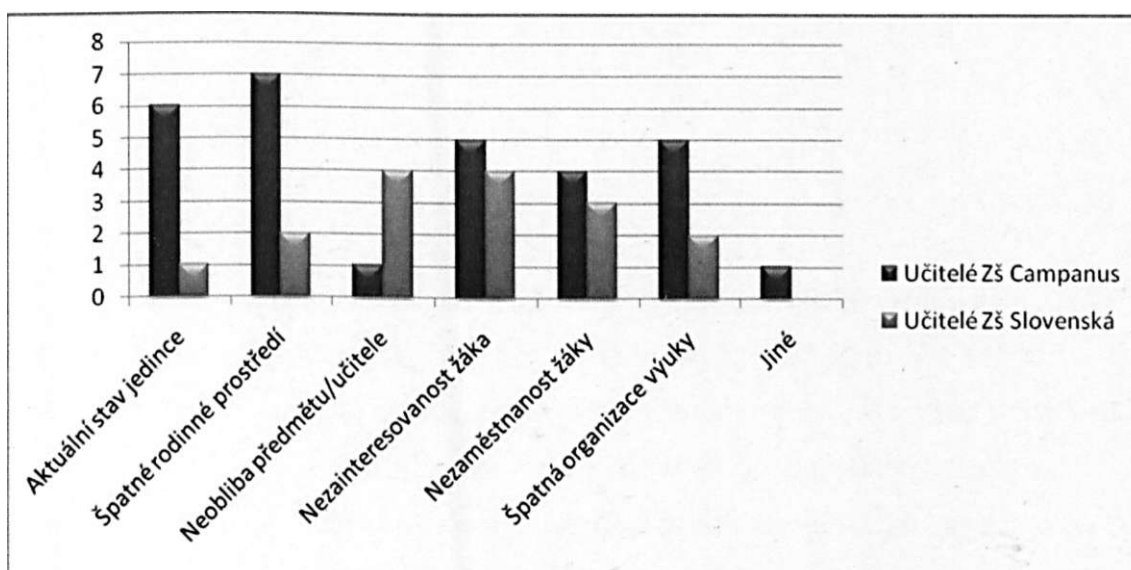

Tyto otázky byly otevřené, neboť jsem chtěla zjistit co nejvíce různorodých odpovědí. Bohužel mnoho učitelů na otázku, která se týkala přípravy, kterou by potřebovali pro prevenci a řešení nekázně ve výuce, neodpovědělo. Většinou je nenapadal způsob, který by jim pomohl při řešení nekázně ve výuce. Několik učitelů uvedlo, že by jim pomohla delší praxe při studiu na pedagogické fakultě, a to především souvislá praxe, kde by mohli pozorovat učitele při řešení konkrétních problémů ve třídě. Jedna z učitelek se zmínila o možnosti školení. Pomohla by jí sezení, kde by viděla konkrétní ukázkové hodiny s problémovými žáky a dozvěděla by se tak různé rady. Další respondentka uvedla, že by jí pomohl pravidelný seminář, který by se konal například jednou za rok, dvě hodiny týdně, který by se zabýval touto problematikou.

Na otázku „Na co jste se z fakulty cítili připraveni?“ odpověděla většina učitelů obdobně. Nejčastěji uváděli, že je pedagogická fakulta připravila odborně, na vzdělávací část. Několik učitelů se shodlo na tom, že byli připraveni na organizaci hodiny. Jeden z učitelů uvedl, že byl připraven z fakulty na výuku téměř bezproblémových žáků, kteří lační po nových informacích a vědění. Další respondent řekl, že byl připraven na učení i na žáky z hlediska kázně. Zmínil se o tom, že v době, kdy studoval, bylo chování žáků jiné a že se téměř s žádnými problémy neseťkával. Z výsledků vyšlo, že pedagogická fakulta učitele připravila po stránce odborné, ale na problémy s kázní nikoli. Učitelé to odůvodňovali tím, že by potřebovali více soustavné praxe. Jeden z učitelů uvedl, že mu pomohly, při řešení problému s nekázní, dětské tábory, které absolvoval, a také ředitel školy a kolegové. Jiný učitel se zmínil o rodičích žáků a jejich výchově. Domnívá se, že dnešní děti jsou málo připravené na školu; rodiče je nevedou důsledně, nevyžadují po nich drobné úkony, které by měly děti začít a dokončit.

7. Co je podle Vás všeobecně nejčastější příčinou neukázněného chování?

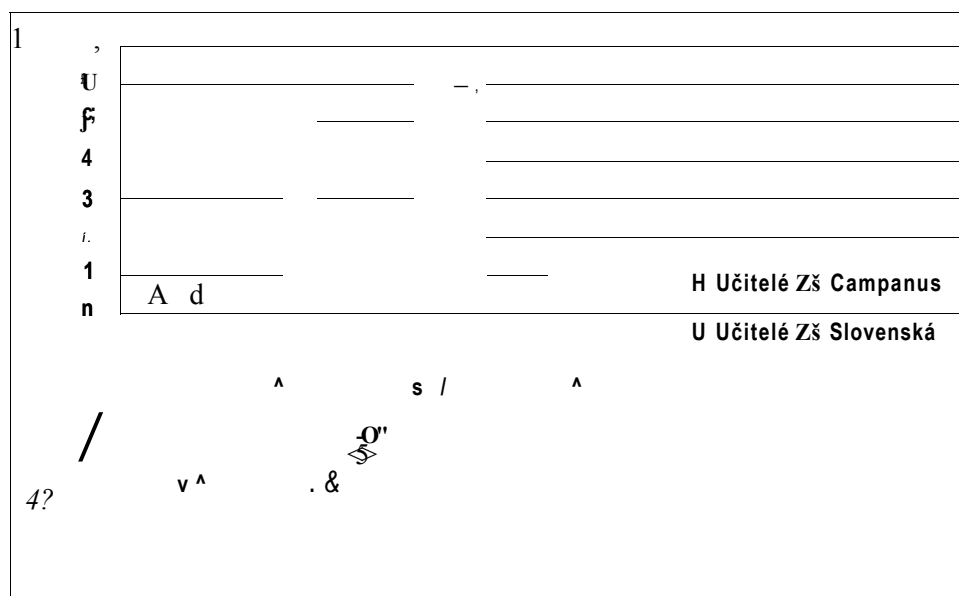
Příčina neukázněného chování	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Aktuální stav jedince	6	1	7
Špatné rodinné prostředí	7	2	9
Neobliba předmětu/učitele	1	4	5
Nezainteresovanost žáka	5	4	9
Nezaměstnanost žáky	4	3	7
Špatná organizace výuky	5	2	7
Jiné	1	0	1
Celkem	10	8	18

Většina učitelů Zš Campanus považuje za nejčastější příčinu neukázněného chování špatné rodinné prostředí. Děti nejsou podle učitelů dostatečně vedeny k dodržování stanovených pravidel a často chybí důslednost. Jedna z učitelek toto tvrzení upřesnila. Jedná se podle ní především o špatné návyky v rodině. Učitelé Zš Slovenská se naopak domnívají, že nejčastější příčinou neukázněného chování je neoblíba předmětu/učitele a nezainteresovanost žáka. Mezi další častou příčinou nekázně uvádějí učitelé Zš Campanus aktuální stav jedince. Každý nemusí mít vždy svůj den, a to se snadno může projevit na chování. Polovina učitelů základní školy Campanus a základní školy Slovenská se domnívá, že častou příčinou nekázně je nezainteresovanost žáka. Učitelé Zš Campanus považují za častou příčinu nekázně také špatnou organizaci výuky. Jedna respondentka v odpovědi v možnosti "Jiné" zmínila názor, že příčinou neukázněného chování může být také benevolentní pedagog.

8. Co by podle Vás pomohlo zabránění vzniku neukázněného chování a řešení nekázně ve třídě?

	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Přítomnost asistenta v hodinách	1	1	2
Více času při výuce	5	0	5
Spolupráce s rodiči/okolím	6	6	12
Jiné	2	1	3
Celkem	10	8	18

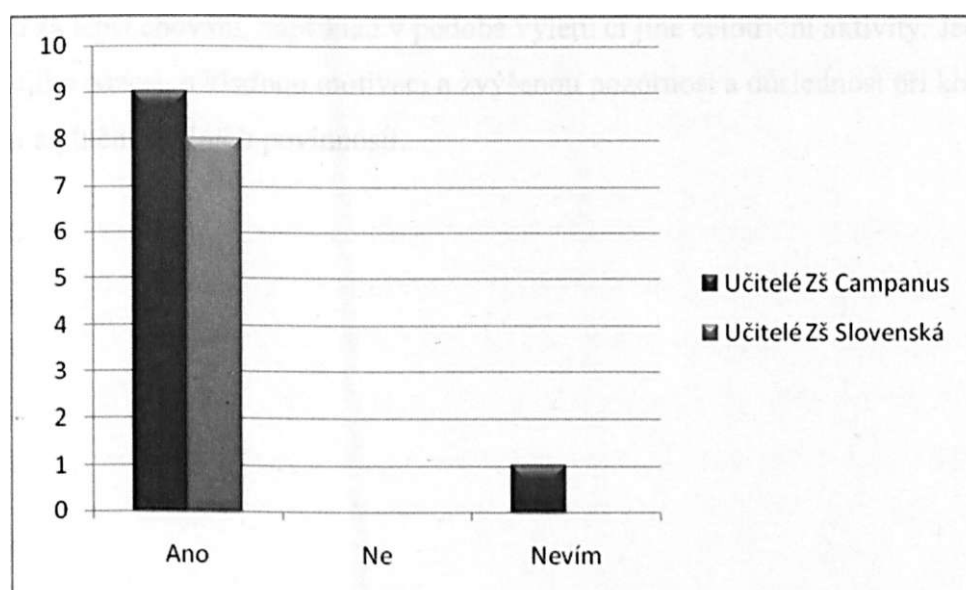

Na základě výzkumu lze říci, že nejvíce by pomohla učitelům spolupráce s rodiči žáků. Někteří učitelé mi sdělili, že rodiče ale často nepřipustí výtky a své dítě jen omlouvají. Jedna z učitelek řekla, že spolupráce s rodiči je dobrá, ale nekázní zabránit nedokáže. 5 učitelů z 10 na Zš Campanus uvedlo, že by jim pomohlo při prevenci nekázně a následném řešení více času při výuce. Naopak učitelé Zš Slovenská se tak nedomnívají. Pouze menšina učitelů uvedla jiná řešení, která by mohla pomoci při nekázní. Patřila mezi ně: přísný režim, zajímavé vedení výuky či zabavení žáků. Učitelé

si ale kladli otázku, zda by přísnější režim unesli psychicky všichni žáci. Jedna respondentka mi sdělila, že se domnívá, že by nepomohlo nic.

9. Myslíte si, že se může neukázněná třída stát ukázněnou? Pokud ano, jakými postupy podle Vás toho lze docílit?

	Učitelé Zš Campanus	Učitelé Zš Slovenská	Celkem
Ano	9	8	17
Ne	0	0	0
Nevím	1	0	1
Celkem	10	8	18

9 učitelů z 10 na základní škole Campanus a všichni učitelé Zš Slovenská odpověděli na tuto otázku ano. Většina učitelů se domnívá, že neukázněnou třídu může změnit tvrdší režim nebo změna pedagoga. Učitelé často uváděli, že některé žáky nezmění nic. Jedna z učitelek se domnívá, že je možné změnit třídu důsledností, pečlivostí, organizací výuky, pravidelnou spoluprací s rodiči a spoluprací se školní družinou. Dodává také, že je dobré využít soutěživosti žáků. Jiná učitelka si myslí, že by pomohl chápavý přístup k dětem a výuka formou hry. Učitelé se také domnívají, že je dobré promyšleně zaměstnat žáky, střídát často aktivity, udržovat pozornost u dětí a snažit se je zaujmout i v předmětu, který se jim zdá nezajímavý. Jedna respondentka si myslí, že zvládnout se dá všechno, ale je třeba trpělivost, čas, laskavé, ale důsledné

vedení třídy. Domnívá se, že se to také, kvůli často netečnému přístupu rodičů k problému, nemusí podařit. Dodává, že pokud je ve třídě více jedinců, kteří jsou „silné“ osobnosti, nemusí se změna podařit vůbec. Možností, jak docílit změny, že se neukázněná třída stane ukázněnou, není podle učitelky mnoho. Navrhuje například promíchat třídní kolektiv, přesunout problémové děti do jiné třídy. Paní učitelka si ale uvědomuje, že toto řešení není tak snadné a neví, do které třídy by se měli problémoví žáci přesunout, aby to „nenabouralo“ dosavadní třídu. Někteří učitelé se shodli na tom, že jisté věci odstraní čas; děti dospívají, dozrávají. Jedna z učitelek mi sdělila, že základem je, podle jejího názoru, individuální přístup k žákovi. Je třeba projevit alespoň osobní zájem o žáka. Jiná učitelka se domnívá, že by pomohlo navrhnout žákům určitou odměnu za lepší chování, například v podobě výletů či jiné celotřídní aktivity. Jedná se podle jejího názoru o kladnou motivaci a zvýšenou pozornost a důslednost při kontrole chování a plnění školních povinností.

10. Shrnutí praktické části

V praktické části diplomové práce jsem se zabývala výzkumem na primární škole. S učiteli dvou základních škol jsem provedla rozhovor a požádala jsem je o vyplnění dotazníku. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké chování považují dnešní učitelé za neukázněné, jaké strategie volí pro prevenci nekázně a jaké postupy preferují pro samotné řešení nežádoucího chování. Dále jsem se snažila zjistit, co by učitelům pomohlo, aby nekázeň ve výuce nevznikala nebo byla do značné míry potlačena.

Názory učitelů obou škol se příliš neodlišovaly. Pouze v některých položkách docházelo ke značnějším rozdílům. Domnívám se, že je to zapříčiněno tím, že každý učitel je jedinečná osobnost a řeší situace podle svých pocitů.

Učitelé prvního stupně považují za nekázeň různé chování žáků. Nejčastěji při výuce vyrušuje rušení druhých hlukem a vykřikování žáků. Dále považují za nežádoucí chování nedodržování stanovených pravidel, neuposlechnutí pokynu, nenošení domácích úkolů či pomůcek. Dotázaní učitelé se domnívají, že většina neukázněného chování se dá vyřešit v rámci třídy a učitele. Minimum chování je třeba řešit s ředitelem školy a s rodiči žáků.

Řešení nekázně zabírá učitelům sice poměrně málo času z vyučovací hodiny, ale přesto většina učitelů ze sledovaného vzorku se musí věnovat nekázni žáků každou vyučovací hodinu.

Rozhovorem s učiteli jsem zjistila, že pro zamezení vzniku nekázně nepoužívají téměř hry, ale spíše volí promyšlenou organizaci výuky. Často střídají činnosti ve výuce a snaží se zapojovat žáky do tvorby pravidel chování ve třídě. Pro řešení nežádoucího chování preferují učitelé rozhovor se žákem a rozebrání nastalé situace.

Učitele vedla ve většině případech k těmto tvrzením dlouholetá zkušenost. Sdělili mi také, že jim pomáhají různá školení, prostudovaná literatura či konzultace s kolegy. Shodli se na tom, že pedagogická fakulta je připravila převážně po odborné stránce.

Učitelé se domnívají, že chování žáků je často zapříčiněno rodinným prostředím. Dále si myslí, že chování ve třídě ovlivňuje aktuální stav jedinců a nezainteresovanost žáků. Dotázaní učitelé se domnívají, že by jim pomohlo, pro zabránění vzniku nekázně a jejímu případnému řešení, více času při výuce či přítomnost asistenta.

Prvostupňoví učitelé se domnívají, že neukázněná třída se může stát ukázněnou, ale pouze za určitých podmínek. Je třeba volit vhodný přístup k žákům, promýšlet stavbu hodiny, jednotlivé aktivity, ale také je důležitá důslednost a dodržování stanovených pravidel.

Závěr

Zpracování tématu Kázeňské problémy ve výuce začínajících učitelů, jež jsem si vybrala pro svoji diplomovou práci, považuji za přínos pro mé budoucí povolání. Teoretickým studiem tohoto tématu a přípravou i provedením výzkumu a interpretací jeho výsledků jsem se zabývala, aby to případně mohlo pomoci i dalším začínajícím učitelům.

Na základě výzkumu jsem zjistila, že nekázeň je poměrně rozšířeným jevem. Problematice kázně je tedy potřeba věnovat pozornost, a to jak z hlediska prevence, tak i následnému řešení neukázněného chování.

Domnívám se, že v dnešní době, kdy se objevuje nežádoucí chování častěji a projevuje se odlišně od dřívějších dob, je třeba volit vhodné postupy pro řešení nekázně. Je také důležité žáky zaujmout a zaměstnat, aby nevznikaly situace, které by poskytovaly možnost vzniku nekázně.

Význam kázně je třeba spatřovat v mnoha oblastech života. Nejedná se pouze o školu, ale také má velký vliv rodinné prostředí žáků. Proto je nutná i spolupráce s rodiči a okolím.

Podstatnou roli hraje také uvědomění si, že kázeň je ve své podstatě relativní. Důležité je přihlížet ke stavu jedince, k jeho potřebám a přáním. Učitel by měl vědět, co může od žáka očekávat v určitém období jeho vývoje, a zároveň by na základě těchto vědomostí měl reagovat a volit vhodné postupy.

Díky výsledkům teoretického studia i výzkumu jsem si uvědomila, co vše ovlivňuje kázeň ve třídě, k čemu je potřeba přihlížet. Při své budoucí práci učitelky se budu snažit zohledňovat získané informace a budu se snažit efektivně vést výuku tak, aby se v ní téměř nevyskytovala nekázeň a pokud se vyskytne, budu se snažit ji vhodně řešit.

Použitá literatura

Auger, M. T.: Učitel a problémový žák: strategie pro řešení problémů s kázní a učením. Praha: Portál, 2005.

Bendi, S.: Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele. Praha: Triton, 2005.

Bendi, S.: Jak předcházet nekázní aneb Kázeňské prostředky. Praha: ISV nakladatelství, 2004.

Bendi, S.: Kázeňské problémy ve škole. Praha: Triton, 2004.

Bendi, S.: Školní kázeň. Metody a strategie. Praha: ISV nakladatelství, 2001.

Bendi, S.: Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISV, 2003.

Bendi, S.: Neukázněný Žák: cesta institucionální pomoci. Praha: ISV nakladatelství, 2004.

Canfield, J., Siccone, F.: Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře. Praha: Portál, 1998.

Cangelosi, J. S.: Strategie řízení třídy. Praha: Portál, 2006.

Čáp, J., Mareš, J.: Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001 - 2007.

Dvořáková, Z.: Vytváření návyků ukázněného chování na začátku 1. ročníku. Praha: SPN, 1959.

Havlík, R. a kol.: Učitelské povolání z pohledu sociálních věd. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.

Kyriacou, Ch.: Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005.

Kyriacou, Ch.: Klíčové dovednosti učitele. Praha: Portál, 1996.

Martin, M., Waltmanová-Greenwoodová, C.: Jak řešit problémy dětí se školou. Praha: Portál, 1997.

Pasch, M.: Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině: jak pracovat s kurikulem. Praha: Portál, 1998.

Podlahová, L.: První kroky učitele. Praha: Triton, 2004.

Sborník prací pedagogické fakulty v Brně: Učitel v prvních letech praxe. Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1980.

Smith, A. Ch.: Třída plná pohody. Praha: Portál, 1994.

Spilková, V. a kol.: Proměny primárního vzdělávání v ČR. Praha: Portál, 2005.

Šimoník, O.: Začínající učitel. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995.

Vágnerová, M.: Vývojová psychologie. Praha: Karolinum, 2005.

Seznam příloh

1. Dotazník pro učitele
2. Dotazy kladené učitelům při rozhovoru

Příloha č. 1

Dotazník pro učitele

Co vše považujete za neukázněné chování u žáků na 1. stupni ZŠ?

- a) Časté pozdní příchody do výuky
- b) Pohyb po třídě bez vyzvání
- c) Rušení druhých hlukem
- d) Nedodržování stanovených pravidel
- e) Ničení věcí
- f) Pití při výuce
- g) Ježení při výuce
- h) Nevhodné sezení v lavici
- i) Nenošení domácích úkolů
- j) Nenošení pomůcek
- k) Vykřikování
- l) Nedávání pozor z jakéhokoliv důvodu
- m) Neuposlechnutí pokynu
- n) Nerespektování zadaných úkolů
- o) Jiné:

Které chování (z předchozí otázky) je podle Vás řešitelné v rámci třídy a učitele?

Které chování by se podle Vás mělo již řešit s ředitelem školy a mělo by mít jisté následky?

Které chování by se podle Vás mělo řešit s rodiči žáka?

Co vše považujete za neukázněné chování u žáků na 1. stupni ZŠ?

Časté pozdní příchody do výuky	b h I ^ Oí JOOW / U J I f
b) Pohyb po třídě bez vyzvání	/ 11 ^ / Q
Rušení druhých hlukem	AJLO%^\IWv' . CíaV AOOt/
d) • Nedodržování stanovených pravidel	' f) i _ / ' g f f
Ničení věcí	g IwWCLjWl
p i t i p ř i T c e	L d L h / r d \ J j ^ M Í p /
g) Jezem při výuce	7/ ^
h) Nevhodné sezení v lavici	
'nQj Nenošení domácích úkolů	
Nenošení pomůcek	t,s J
Vykřikování	~ .fOOÍU m A m I U /
l) Nedávání pozor z jakéhokoliv důvodu	
Neuposlechnutí pokynu	
n) Nerespektování zadaných úkolů	/
Λ Λ Jiné:	ka^MÁÁ (/ncUfrk AMM<u trnoUi

Které chování (z předchozí otázky) je podle Vás řešitelné v rámci třídy a učitele?

Jixmi

Které chování by se podle Vás mělo již řešit s ředitelem školy a mělo by mít jisté následky?

J/^ / ooill/ /rvuhjj^ a, / (IroX^gAÁA /Nö
fuj^ooUdL A trn/pí

Které chování by se podle Vás mělo řešit s rodiči žáka?

*Jx*r»í ^ p f i s (' j r p d J j (I f J l o ùOodM*

f obSIMA j j h a ^On^i(ñJilp^f
M KoUot j j , J ^ J ^ J /

Protokol rozhovoru s učiteli

1. Jak často musíte řešit neukázněné chování žáků ve třídě?

- a) Každou vyučovací hodinu
- b) 2x až 3x do týdne
- c) Několikrát do měsíce
- d) Nemusím řešit

2. Kolik času z vyučovací hodiny musíte věnovat na řešení neukázněného chování?

- a) 90- 100%
- b) 70-80%
- c) 50-60%
- d) 30-40%
- e) 10-20%
- f) 0%

3. Jaké strategie/postupy používáte, abyste zamezili VZNIKU nekázně?

- a) Hry
- b) Důsledná organizace výuky
- c) **Vyhýbání se aktivitám, při kterých se často objevuje nekázeň**
- d) **Časté střídání činností ve vyučovací hodině**
- e) Zapojování žáků do tvorby pravidel chování ve třídě
- f) **Jiné:**

4. Jaké strategie/postupy používáte pro řešení neukázněného chování žáků?

- a) ~~Hry~~
- b) ~~Rozebrání neukázněného chování/situace se žáky~~
- c) ~~Navození nové činnosti~~
- d) **Jiné:**

5. Co Vás vedlo k těmto postupům (které jste zaškrtnla v ot. 3 a 4)?

- a) Dlouholetá praxe/zkušenost
- b) Konzultace s kolegy
- c) Školení, které jste absolvoval(a)
- d) Prostudovaná literatura
- e) Pedagogická fakulta
- f) **Jiné:**

6. Na co jste se z fakulty cítili připraveni? Jakou přípravu byste potřebovali pro prevenci a reakci s ohledem na žakovu nekázeň?

7. Co je podle Vás všeobecně nejčastější příčinou neukázněného chování?

- a) Aktuální stav jedince
- b) Špatné rodinné prostředí
- c) Neobliba předmětu, neobliba učitele
- d) Nezainteresovanost žáka (znuděnost)
- e) Nezaměstnanost žáka
- f) Špatná organizace výuky
- g) Jiné:

8. Co by podle Vás pomohlo zabránění vzniku neukázněného chování a řešení nekázně ve třídě?

- a) Přítomnost asistenta v hodinách
- b) Více času při výuce
- c) Spolupráce s rodiči/okolím
- d) Jiné:

9. Myslíte si, že se může neukázněná třída stát ukázněnou? Pokud ano, jakými postupy podle Vás toho lze docílit?

1. Jak často musíte řešit neukázněné chování žáků ve třídě?

- @ Každou vyučovací hodinu ^ ÁalotpU přestávku
b) 2x až 3x do týdne
c) Několikrát do měsíce
d) Nemusím řešit

2. Kolik času z vyučovací hodiny musíte věnovat na řešení neukázněného chování?

- a) 90 - 100%
b) 70 - 80%
c) 50 - 60%
d) 30 - 40%
f 10 - 20%
0%

3. Jaké strategie/postupy používáte, abyste zamezili vzniku nekázně?

- a) Hry
Důsledná organizace výuky
c) Vyhýbání se aktivitám, při kterých se často objevuje nekázeň
ffí Časté střídání činností ve vyučovací hodině
e) Zapojování žáků do tvorby pravidel chování ve třídě
f) Jiné:

4. Jaké strategie/postupy používáte pro řešení neukázněného chování žáků?

- a) Hry
Rozebrání neukázněného chování/situace se žáky
(Č) Navození nové činnosti
d) Jiné:

5. Co Vás vedlo k těmto postupům (které jste zaškrtnla v ot. 3 a 4)?

- (a) Dlouholetá praxe/zkušenost
b) Konzultace s kolegy
c) Školení, které jste absolvoval(a)
Prostudovaná literatura
e) Pedagogická fakulta
f) Jiné:

6. Na co jste se z fakulty cítili připraveni? Jakou přípravu byste potřebovali pro prevenci a reakci s ohledem na žakovu nekázeň?

- na nekázeň v hodinách nebyla p. uo. připr.
neha vůbec
- začala jsem, p. uo. praxe z def. tabou, reditel
a kolegove
- p u o by potřebovala alespon 1 roční seminář

7. Co je podle Vás všeobecně nejčastější příčinou neukázněného chování?

- (S) Aktuální stav jedince
- b) Špatné rodinné prostředí
Neobliba předmětu, neobliba učitele
Nezainteresovanost žáka (znuděnost)
Nezaměstnanost žáka

\$

ctitr.

,

8. Co by podle Vás pomohlo zabránění vzniku neukázněného chování a řešení nekázně ve třídě?

- a) Přítomnost asistenta v hodinách
- b) Více času při výuce
Spolupráce s rodiči/okolím
- d) Jiné:

9. Myslíte si, že se může neukázněná třída stát ukázněnou? Pokud ano, jakými postupy podle Vás toho lze docílit?

J)Q £/ i/7ff úJ>(Q^&e Jb eüi .
A p & é c t , , ^f d u & o l u S f >
Ů u t f l jtOtt'lsAo & ^ zSalf^oQ/
a eatlo ^ ' « « f c p u n o U t'ř t' A f ^ o ó f . a u l ^ u ^
ptí^Q-oV J,

JJójŽue, ii< M&Q A í t ^ 1 - p ^ C T U ^ • Ui ^dÁaácW^
- pru g-ti^orud úi^i
c/t jtúU pAV^ k a ^ ?J
- i UCX ££ Č>